

Aila Puustinen-Korhonen & Tarja Pösö

Toteutuuko lapsen oikeus pysyviin kasvuolosuhteisiin?

Puheenvuoro
lastensuojelun
vaikuttavuudesta



LAPSIASIAVALTUUTETTU



LASTENSUOJELUN
KESKUSLIITTO



Kuntaliitto
Kommunförbundet

Sisällysluettelo

Saatesanat lukijalle	3
Tiivistelmä	5
Kaikilla lapsilla on oikeus hyvään lapsuuteen	6
Turvallinen lapsuus myös sijoitetuille lapsille	8
Sattuma ja markkinat haastamassa pysyvyyden periaatetta	10
Tarvitaan pysyvä ja turvallinen sijoituspaikka	12
Pysyvät sosiaaliset suhteet ja sijaishuolto	15
Luottamuksellinen ja pysyvä suhde sijoitetun lapsen ja työntekijöiden välillä	17
Lapsen kehitystä tukevien toimenpiteiden pysyvyys sijaishuollossa	20
Muutoksia tarvitaan	22
Lapsiperheiden ja lasten hyvinvointia tuettava koko yhteiskunnassa	24
Kuormittavissa tilanteissa elävien lasten ja perheiden saatava tarvitsemiaan palveluja	26
Lasten asioita asianajavan lastensuojelun vahvistaminen luo pysyvyyttä	28
Sijaishuollon ehkäisevä ulottuvuus näkyviin	30
Kohti uudenlaista humanismia lastensuojelussa	31
Lastensuojelun tiedontuotantoa lisättävä	32
Lastensuojelun rakenteita kehitettävä	33
Välittömästi ja pitkällä aikavälillä tarvitaan lasten kasvuolosuhteiden pysyvyyden ja turvallisuuden vahvistamiseksi lastensuojelussa	34
Kirjoittajatiedot	35
Lähdeviittaukset	36
Lakiviitteet	37

Aila Puustinen-Korhonen
& Tarja Pösö
*Toteutuuko lapsen
oikeus pysyviin kasvuolosuhteisiin?
Puheenvuoro lastensuojelun
vaikuttavuudesta.*
Lapsiasiavaltuutetun toimiston
julkaisuja 2010:3.

Julkaisijat
Lapsiasiavaltuutetun toimisto
Lastensuojelun Keskusliitto
Suomen Kuntaliitto

Graafinen suunnittelu
Workshop Päiviä Oy

Kuvat
Panu Päiviä,
iStockphoto, Pixmac

Paino
Kuntatalon paino
Helsinki 5/2010

ISSN 1798-3991 (painettu)
ISSN 798-4009 (verkkojulkaisu)
ISBN 978-952-00-2994-4 (nid.)
ISBN 978-952-00-2995-1 (PDF)

PDF julkaistu
verkossa 5/2010

Saatesanat lukijalle

Tiedämmekö lastensuojelun vaikuttavuudesta?

Lastensuojelun asiakkaana olevien lasten ja nuorten määrä on jatkuvasti kasvanut. Yhä useamman lapsen ja nuoren elämänpolku, kasvuolot ja tulevaisuus muotoutuvat viranomaisten päätösten varassa. Huostaan otettuja lapsia oli vuoden 2008 lopussa vajaa 11 000. Myös näillä lapsilla on oikeus tavalliseen, hyvään lapsuuteen sekä pysyviin kasvuolosuhteisiin.

Miten suomalainen lastensuojelu onnistuu tavoitteesaan lapsen ja nuoren pysyvien ja turvallisten kasvuolosuhteiden vahvistajana? Mikä on lastensuojelun vaikuttavuus yhteiskunnallisesti sekä yksittäisen lapsen ja nuoren kohdalla? Mitkä asiat vaikuttavat lastensuojelun laatuun? Mitä tiedämme lastensuojelun laadusta ja vaikuttavuudesta?

Pysyvien kasvuolosuhteiden turvaa vahvistettava myös laissa

Kun suunnittelimme selvitystä, meillä oli erityinen huoli lapsen ja nuoren oikeudesta pysyviin ja turvallisiin kasvuolosuhteisiin. Selvitys osoittaa tässä suhteessa tarvetta myös lastensuojelulain uudelleenarviointiin niissä tapauksissa kun lastensuojelutarve aiheutuu vanhemmuuden ja kodin olosuhteiden ongelmista. Lain hyvänä tavoitteena on perheen jälleenyhdistäminen. Laissa ei kuitenkaan ole veloitteita vanhemmille sitoutua kuntoutukseen ja osoittaa kohtuullisessa määräjässä omien vanhemmuuden kykyjensä kohenemista. Nyt laki edellyttää, että huostaanoton tarvetta ja perheen jälleenyhdistämistä arvioidaan vähintään kerran vuodessa.

Mitä tämä tarkoittaa lapsen kannalta? Sijoitettu lapsi saattaa ”seilata” kodin ja vaihtuvien sijaishuoltopaikkojen välillä aina 18 ikävuoteen. Laki ei mahdollista olosuhteiden vakiinnuttamista pysyvällä huostaanotolla edes silloin, kun lapsella ei ole käytännössä mitään mahdollisuutta koskaan palata biologiseen perheeseensä.

Lastensuojelun Keskusliitto, Kuntaliitto ja Lapsiasia-valtuutettu haluavat käynnistää keskustelua suomalaisen lastensuojelun laadusta, vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista. Sen vuoksi olemme tilanneet tämän puheenvuoron kahdelta lastensuojelun asiantuntijalta, professori **Tarja Pösöltä** sekä perhekuntoutuskeskuksen johtaja **Aila Puustinen-Korhoselta**. Toinen edustaa akateemista sosiälityön tutkimusta ja toinen käytännön lastensuojelutyön asiantuntemusta. Kirjoitustyötä on tukenut lapsiasianeuvottelukunnan lastensuojelujaoston puheenjohtaja, Kuntaliiton erityisasiantuntija **Sirkka Rousu**.

Annoimme kirjoittajien tehtäväksi koota hajallaan olevaa tietoa lastensuojelun vaikuttavuudesta sekä samalla hahmottaa epäkohtia ja kehittämistarpeita. Tavoitteena ei ollut tehdä perinteistä tutkimusraporttia. Toivoimme punnittua puheenvuoroa ja kirjoittajien omaa näkemystä keskustelun käynnistämiseksi.

Selvitys tuo esille, että eräissä maissa pysyvä huostaanotto on mahdollinen. Adoptiota käytetään lastensuojelun välineenä. Lisäksi useissa maissa on määritelty aika, minkä kuluessa vanhempien tulee osoittaa tilanteen parantuneen kestäväällä tavalla. Lasta vaurioittaa jatkuva epävarmuus siitä, keneen ja kuinka pitkäksi aikaa lapsi voi ihmissuhteissaan kiinnittyä. Tämä käy ilmi useista tutkimuksista.

Kuten kirjoittajat toteavat, on tarpeen vahvistaa perheiden oikeutta kuntoutukseen ja tukeen. Samalla on kuitenkin otettava huomioon lapsen oikeus kiinnittyä ja kasvaa pysyvissä ihmissuhteissa. Tutkimukset kertovat, että lapsen kehitystä suojaa varhainen pysyvään perhehoitoon tai adoptioon siirtyminen silloin kun paluuta biologiseen perheeseen ei ole. Nykyisin adoptio tai huoltajuuden siirto lapsen kasvuolosten vakiinnuttamiseksi eivät kuulu lastensuojelun keinovalikoimaan. Kehittämistä vaatii myös ns.avoin adoptio, jossa lapsi säilyttää yhteyden myös biologisiin vanhempiinsa. Se soveltuisi erityisen hyvin lastensuojeluun.

Huomio lapsen ihmissuhteisiin

Lapsi kasvaa ihmissuhteissa. Ihmissuhteiden pysyvyys tulee ottaa aiempaa vahvemmin lastensuojelun laadun kriiteeriksi. Sijaishuollon asiakkaana olevan lapsen kannalta kyse on suhteista biologisiin vanhempiin, sijaisperheeseen, laitoksen henkilökuntaan, kunnan sosiaalityöntekijään, kavereihin sekä sukulaisiin. Näiden merkitys tulee selvityksessä hyvin esille.

Nykyisin lapsi voi jonottaa pitkiäkin aikoja sopivaa sijaisperhettä tai muuten hänelle sopivaa pitkäaikaista sijoituspaikkaa. Paikan valintaa eivät aina ohjaa lapsen tarpeet vaan se, mistä vapaa paikka kulloinkin sattuu löytymään. Sijaishuoltoapaikan tukimuodot eivät kehity välttämättä

Tietoa tarvitaan lisää lastensuojelun perustehtävän toteutumisesta

Toki lastensuojelu myös usein onnistuu lapsen kehityksen turvaamisessa. Sekä onnistumiset että kehittämisen tarpeet tulisi tehdä näkyväksi tuottamalla arvioivaa tietoa lastensuojelusta Tietoa voidaan tuottaa sekä asiakastietojärjestelmien avulla että tutkimuksin.

Tietoa tarvitaan laajasti lastensuojelun koko perustehtävän vaikuttavuuden ja laadun arvioimiseksi. Tältä kannalta on hyvä kiteyttää, mitä tarkoitamme lastensuojelun perustehtävällä. Tavoitteemme on lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tarvetta vähentävä lapsi- ja lastensuojelupolitiikka. Perheet tarvitsevat matalan kynnyksen tukea jo ennen kuin ovat lastensuojeluasiakkaita. Kukin kunta määrittää hallinnonalojen rajat ylittävän lapsi- ja lastensuojelupolitiikkansa valtuuston hyväksymässä lakisääteisessä suunnitelmassa (LastensuojeluL12§).

Kunnan lastensuojelun perustehtävä on lastensuojelulain mukaan kahtalainen: yleinen ja erityinen. Ensimmäinen, yleinen tehtävä koskee kaikkia kunnassa asuvia lapsia, nuoria ja heidän vanhempiaan. Se on luonteeltaan yhteiskunnallinen ja yhteisöllinen. Kunnan on seurattava ja edistettävä lasten ja nuorten hyvinvointia, poistettava kasvuolojen epäkohtia sekä ehkäistävä niiden syntymis-

lapsen tarpeiden mukaan. Jos lapsen tuen tarpeet muuttuvat, hänelle etsitään uusi paikka

Perhehoidon vahvuus on ihmissuhteiden vakaus. Kuitenkin sijaisperheisiin sijoitettujen lasten suhteellinen osuus on viimeisen kymmenen vuoden aikana vähentynyt 33 prosenttiin. Muissa pohjoismaissa osuus on 60–80 prosenttia.

Lastensuojelulaki turvaa sijaishuollossa olevalle lapselle oman sosiaalityöntekijän. Nuoret itse ovat tuoneet esille tässäkin pysyvyyden ja saavutettavuuden merkityksen. Vaihtuvan sosiaalityöntekijän kanssa lapsen ei ole helppo päästä luottamukselliseen suhteeseen. Lapsen ja nuoren on uuden ihmisen kanssa aina aloitettava alusta oman tarinansa kertominen.

Myös ajan puute vaikeuttaa lapsen ja sosiaalityöntekijän suhdetta. Sosiaalityöntekijöitä on yksinkertaisesti liian vähän kasvaneisiin asiakasmääriin nähden.

Kunnan on välitettävä tietoa lasten ja nuorten kasvuoloista. Tämä tarkoittaa huolenpitoa lasten kasvuolojen turvallisuudesta ja esimerkiksi lapsiin kohdistuvan ja perheväkivallan vähentämistä. Kunnan on myös tuettava kaikkien kunnassa asuvien lasten kasvatustyötä sekä vanhemmuutta. Tällaista ehkäisevää lastensuojelua on tuki ja erityinen tuki, jota annetaan esimerkiksi opetuksessa, nuorisotyössä, päivähoidossa, äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa sosiaali- ja terveydenhuollossa.

Toinen eli erityinen lastensuojelun perustehtävä on lapsi- ja perhekohtainen. Tehtävänä ei ole vain tuottaa lastensuojelutarpeen selvityksiä, avohuollon tukitoimia, huostaanottoja sekä sijais- ja jälkihuoltoa. Perustehtävänä on turvata tasapainoinen kehitys niille lapsille ja nuorille, joiden kasvuolosuhteita heidän oma tai heidän vanhempiensa toiminta vaarantaa. Lastensuojelu ottaa huostaanotetun ja sijoitetun lapsen osalta vastuun tavallisen, hyvän elämän turvaamisesta.

Lastensuojelulain mukaan kunnan toimielimellä on velvollisuus ryhtyä avohuollon tukitoimien järjestämiseen viipymättä, jos lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen kehitystä ja terveyttä taikka jos lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään (34§). Kunnan toimielimellä on velvollisuus ottaa lapsi huostaan ja järjestää lapsen sijaishuolto lapsen tarpeiden mukaisesti, jos puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä ja kehitystä tai lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään

ja kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään (40§). Yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta kertoo myös se, kun lastensuojelussa onnistutaan katkaisemaan ylisukupolvinen asiakkuus ja sijoitettuna olleen lapsen parempi lapsuus kantaa häntä hyvään aikuisuuteen ja omaan vanhemmuuteen.

Keskeinen kysymys on, millaiseen tietopohjaan perustuen kunnassa seurataan lastensuojelun yhteiskunnallisen tehtävän vaikuttavuutta? Vastaavasti on kysyttävä, mitä tietoa kunnan lastensuojelu tuottaa lapsi- ja perhekohtaisesta työstä ja miten lastensuojelun asiakasvaikuttavuutta kunnassa arvioidaan? Miten onnistumisesta yleisessä ja erityisessä tehtävässä raportoidaan johdolle, päättäjille, yhteistyökumppaneille, asiakkaille ja kuntalaisille?

Asiakasvaikuttavuustietoa syntyy päivittäisessä asiakastyössä. Tämä tieto jää nykyisin pääosin kokoamatta ja hyödyntämättä. Ilman osaamista ja asiakastietojärjestel-

män apuvälineitä tiedonkeruu ei voi toteutua. Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelutyön ohjaamiseksi, johtamiseksi ja kehittämiseksi, tarvitaan nimenomaan asiakasvaikuttavuudesta kertovaa tietoa.

Toivomme, että tämä selvitys pohjustaa hyvän keskustelun Lastensuojelun vaikuttajafoorumissa 17.5.2010 Kuntatalolla. Vaikuttajafoorumi toteutettiin Suomen Itsenäisyyden juhluvuoden rahasto ITLA:n, Lapsudentutkimuksen seuran ja puheenvuoron tilaajien yhteistyönä. Toivomme selvityksen antavan aineksia jatkokeskusteluun lainsäätäjien, kuntapäätäjien sekä lasten ja perheiden hyväksi työskentelevien ammattilaisten keskuudessa. ●

Helsingissä 20.4.2010

*Kuntaliitto
Lapsiasiavaltuutettu
Lastensuojelun Keskusliitto*

Tiivistelmä

Aila Puustinen-Korhonen & Tarja Pösö
Toteutuuko lapsen oikeus pysyviin kasvuolosuhteisiin? Puheenvuoro lastensuojelun vaikuttavuudesta. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2010:3.

● Puheenvuoron taustalla on havainto siitä, että lastensuojelu ei pysty turvaamaan kaikille sijoitetuille lapsille hyvään lapsuuteen kuuluvaa turvallisuutta ja pysyvyyttä. Aihe on inhimillisesti, yhteiskunnallisesti ja taloudellisesti erittäin ajankohtainen.

Pysyvyyttä ja turvallisuutta tarkastellaan huostaan otetun lapsen sijoituspaikan, lapsen sosiaalisten suhteiden, tukitoimenpiteiden ja työntekijäsuhteiden pysyvyyden näkökulmasta. Puheenvuoroa ohjaa näkemys, että tarvitaan moniulotteista ja asiakas(lapsi)lähtöistä lähestymistapaa lastensuojelun ratkaisujen, toteuttamistapojen ja niiden vaikutusten tarkasteluun ja herkistymistä sille, mikä lapsen asema sijaishuollossa on.

Muutokset, joita tarvitaan osin kiireellisesti, osin pidemmällä aikavälillä, sijoittuvat yhtäältä lasten ja lapsiperheiden yleiseen tukemiseen ja palvelujärjestelmään, toisaalta lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun. Puheenvuoro

pyrkii nostamaan esiin lastensuojelun ja sijaishuollon ehkäisevää luonnetta ja vahvistamaan lapsen asioita edistävää ja lapsen arvon tunnistavaa lastensuojelua. Samoin lastensuojelun tiedontuotantoa esitetään vahvistettavaksi ja lastensuojelun rakenteita kehitettäväksi.

Lapsiperheköyhyyden poistaminen esitetään yhteiskuntaa sitovaksi tavoitteeksi. Vanhempien mahdollisuus toimia vanhempana tulisi ottaa paremmin huomioon työelämässä. Perheiden ja lasten kriisit ja konfliktit tulisi ottaa aktiivisen tuen kohteiksi. Mielenterveysongelmien erityisvaatimukset lapsiperheiden elämäntilanteissa on tiedostettava nykyistä paremmin ja palvelutarpeeseen kehitettävä työmalleja. On tunnistettava myös väkivallan, köyhyyden ja muiden vastaavien perhettä ja lapsuutta kuormittavien tekijöiden vaikutus ja kehitettävä muutostyön välineitä. Toimivat työkäytännöt ja välineet tulee voida vakiinnuttaa osaksi palveluita. Asioiden ratkaisemiseksi tarvitaan moniasiantuntijuutta. Nuorille tulee kehittää omaa avohuoltoa ja perhekuntoutuksen mahdollisuus tulee turvata kaikille sitä tarvitseville. On varmistettava lastensuojelussa työskentelevien riittävä koulutus ja ammatillinen tuki työssä. Viime kädessä tarvitaan lastensuojelun erityisluonteen, vaativuuden ja vakavuuden tunnistavaa ajattelutavan muutosta ja laajaa vastuunottoa yhteiskunnassa lapsiperheiden hyvinvoinnin tukemisessa. ●

Kaikilla lapsilla on oikeus hyvään lapsuuteen

Lapsi tarvitsee kasvaessaan vanhempiensa ja muiden ympäröivien aikuisten läsnäoloa ja huolenpitoa. Aikuisten tehtävä on tarjota lapselle hoitoa ja tukea lapsen kehitystä ja kasvua vastuulliseen aikuisuuteen.

● Vauvan elämä alkaa kohdussa, jossa kohtuvauva aistii pehmeää kosketusta ja ääniä ympäröivästä maailmasta. Synnyttyään vauva tarvitsee paljon hoivaa, turvallisuutta ja läheisyyttä. Lapsen perintötekijöillä, välittömällä kasvuympäristöllä ja kokemuksilla ensimmäisten ikävuosien aikana on suuri merkitys lapsen koko myöhemmälle kehitykselle. Kasvaessaan lapsi oppii hymyilemään, ilmaisemaan mielipahaa, erottamaan syyn seurauksesta, puhumaan ja käyttämään kieltä ajatteluun ja oman tahdon ilmaisemiseen, hillitsemään

tunteitaan ja käytöstään, tunnistamaan vaaroja ja puolustamaan itseään hyväksyttävillä tavoilla. Murrosikä on muuttumisen aikaa. Tunteet ja mielialat ailahtelevat. Lapsi alkaa irrottautua vanhemmistaan. Omaa paikkaa ja identiteettiä etsitään moninaisten odotusten, normien ja suhteiden kentässä.

Lapsi tarvitsee kasvaessaan vanhempiensa ja muiden ympäröivien aikuisten läsnäoloa ja huolenpitoa. Aikuisten tehtävä on tarjota lapselle hoitoa ja tukea lapsen kehitystä ja kasvua vas-



tuulliseen aikuisuuteen. Lapsi tarvitsee vähintään yhtä turvallista aikuissuhdetta varhaislapsuudesta lähtien. Aikuisen tehtävä on olla aidosti läsnä lapsen elämässä, välittää siitä, mitä lapsi tekee ja missä hän on. Aikuisten toiminnan on tärkeää olla johdonmukaista ja kannustavaa. Lapsen yksilöllisiä tarpeita pitää huomioida ja lasta kuunnella mutta aikuisen vastuuta tulee käyttää päätöksiä tehtäessä. Arjen säännöllisyys ja ennustettavuus on tärkeää. Lapsen selviytymistä auttavat avoin ja positiivinen luonne. Ujo ja arka lapsi saattaa tarvita enemmän tukea selviytyäkseen.

Lapsilla on keskenään erilaisia luontaisia tapoja reagoida ja selviytyä vaikeuksista, ja myös lasten luonnolliset tukiverkostot ovat erilaisia. Selviytymiskyky on osittain perittyä, osittain opittua ja aina uudestaan eletyksi tehtyä. Luontainen selviytymiskyky tukee viimeaikaisten tutkimusten mukaan merkittävästi lapsia erilaisissa elämäntilanteissa¹. Ihanteellinen yhteiskunta tukee monipuolisesti niitä lapsia ja perheitä, jotka tarvitsevat paljon apua ja tukea selviytyäkseen vaikeuksista ja haasteista, sillä siten tarjotaan tasavertaiset mahdollisuudet ja tuetaan lasten oikeuksia suojeluun, osallisuuteen ja osallistumiseen.

Lastensuojelutarve on monimutkainen ilmiö, johon vaikuttavat yhteiskunnan tasolla poliittiset päätökset, palvelujen toimivuus ja saatavuus, työmarkkinat, työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen ja perheiden tasolla perheiden taloudellinen tilanne, perheenjäsenten persoonallisuus, elämänhistoria, suhteet ja siteet toisiinsa ja yhteisöön. Ei pidä olettaa, että muutaman tuhannen lastensuojelun työntekijän joukko kykenisi yksin ratkaisemaan lastensuojelutarpeen tekemällä työnsä nykyistä paremmin ja ammattitaitoisemmin. Ei myöskään ole kohtuullista pitää lastensuojelutarpeen kasvua kokonaan puutteellisesta tai hukatusta vanhemmuudesta johtuvana. Suomessa ei liene koskaan ollut vanhemmuutta hukattavaksi asti. Kullakin sukupolvella on omat kipukohtansa vanhemmuudessaan ja kullakin aikakaudella on omat vaatimuksensa sen suhteen, mitä vanhemmuudelta edellytetään.

Tämän hetken odotukset vanhemmuutta kohtaan ovat kovat. Helppoa ei ole varttua aikuiseksikaan. Lapsiin ja nuoriin kohdistuu ristiriitaisia odotuksia samalla kun lähitulevaisuus on erilaisen globaalien ja ekologisten riskien väritystä. Toistuva julkinen puhe nuorten pahoinvoinnista, nuorten syrjäytymisestä tai syrjäytymisvaarassa olevista nuorista jättää omat jälkensä siihen, miten lapsuuttaan ja nuoruuttaan elävät näkevät itsensä ja elämänsä. Lapset ja nuoret joutuvat lunastamaan paikkansa ajalle jokseenkin tyyppillisessä kielteisessä lapsuus- ja nuoruuskuvassa.

Lapset ja nuoret joutuvat lunastamaan paikkansa ajalle jokseenkin tyyppillisessä kielteisessä lapsuus- ja nuoruuskuvassa.

Lastensuojelun asiakkaina olevat ja sijaishuoltoon sijoitetut lapset ovat kuten lapset ylipäänsä. He tarvitsevat samoja asioita kuin kaikki muutkin lapset. Heidänkin joukossaan on sairaita, vammaisia, reippaita, ujoja, herkästi murtuvia tai vahvoja selviytyjiä – ja monin muunlaisin tavoin erilaisia lapsia. Jotakin pysyvyyttä ja jatkuvuutta on yleensä rikottu silloin, kun lapsi sijoitetaan pois omasta kodistaan. Näitä säröjä on jo ennen sijoitusta, mutta niitä voi olla myös sijoituksen aikana. Erityisen tärkeää on, että sijaishuollossa vahvistetaan pysyvyyttä ja jatkuvuutta eikä jatketa niiden rikkomista.

Tämän puheenvuoron tavoitteena on johdattaa näkemään niitä ongelmakohtia, joita nykyisessä lastensuojelun järjestelmässä on lapsen elämän pysyvyyden ja jatkuvuuden kannalta tarkasteltuna, ja käynnistää keskustelua siitä, miten näitä ongelmakohtia voidaan vähentää. Puheenvuoro on kirjoitettu lastensuojelutyössä ja lastensuojelun tutkimuksessa kertyneiden kokemustemme ja näkemystemme pohjalta. Kun kirjoitamme lastensuojelusta, viittaamme ennen kaikkea lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun ellei toisin mainita. ●

Turvallinen lapsuus myös sijoitetuille lapsille

Huostaanotto on yksilöllisesti merkittävä tapahtuma. Sen vaikutukset ulottuvat pitkälle aikuisuuteen tai jopa vanhuuteen.

● Lastensuojelussa ja sen sijaishuollossa olevien lasten kysymys on yhteiskunnallisesti tärkeä, sillä kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä on noussut vuosittain 1990-luvun puolivälistä lähtien. Vuonna 2008 noin 16 000 lasta oli sijoitettuina kodin ulkopuolelle. Heistä noin 11 000 oli sijoitettu huostaanotettuina tai kiireellisesti sijoitettuina ja viidennes sijoituksista tehtiin tahdonvastaisesti. Uusien huostaanottojen määrä on kaksinkertaistunut vuosien 1995 ja 2007 välillä. Erityisesti nuorten huostaanotot ovat Suomessa ja muissakin Pohjoismaissa lisääntyneet. Kunnille kertyi kustannuksia vuonna 2008 laitos- ja perhehoidosta 544 miljoonaa euroa, mikä on 64 miljoonaa euroa enemmän kuin vuotta aiemmin. Näiden kustannusten kasvu oli suurempaa kuin kuntien käyttötalouden kasvu yleensä. Otettaessa huomioon muut lasten ja perheiden tukipalvelujen kustannukset kohoaa kunnille kertynyt kokonaiskustannus vuonna 2008 yli miljardiin euroon.

Huostaanotto on myös – ja ennen kaikkea – yksilöllisesti merkittävä tapahtuma. Se koskettaa sekä sijoitettua lasta että hänen läheisiään. Huostaanoton vaikutukset ulottuvat pitkälle aikuisuuteen tai jopa vanhuuteen. Toistaiseksi tiedetään hyvin vähän siitä, millaisia kehityskulkuja huostaanotto on ollut käynnistämässä ja mahdollistamassa. Olemassa olevat vähäiset tutkimukset viittaavat siihen, että huostaanotto on voinut olla tukemassa tavanomaista nuoruutta ja aikuisuutta, mutta yhtä lailla huostaanoton jälkeiseen kehitykseen on voinut kuulua monia riskejä ja ongelmia sekä tasapainottelua näiden kahden kehityskulun välillä. Laaja-aineistoiset seuranta-

tutkimukset tuovat näkyviin, että huostassa olleet erottuvat aikuisina ikätovereistaan mm. koulutuksellisten ja taloudellisten tekijöiden osalta: heidän asemansa on heikompi. Yhtä lailla nämä tutkimukset tuovat näkyviin huostassa olleiden keskinäiset erot.

On tärkeää löytää keinot ja käytännöt, joilla voidaan vahvistaa mahdollisimman tavallista, riskitöntä ja ongelmatonta kehitystä.

Tärkeää onkin löytää keinot ja käytännöt, joilla voidaan vahvistaa mahdollisimman tavallista, riskitöntä ja ongelmatonta kehitystä. Elämään kuuluvia yllätyksiä, riskejä ja ongelmia ei voi koskaan eliminoida täysin pois. Sellaista odotusta ei tule lastensuojelullekaan asettaa. Lastensuojelulla ja sijaishuollossa on paljon mahdollisuuksia vaikuttaa lapsen myönteiseen kehitykseen, jos näille mahdollisuuksille annetaan tilaa.

Huostaanottoa tulee tarkastella ajankohtaisesti myös yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ja perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta. Lastensuojeluun liittyvä valta voi johtaa vallan väärinkäyttöön ja alistaviin käytäntöihin. YK:n mukaan väkivalta ja lasten hyväksikäyttö eri muodoissaan on lastensuojelulaitoksissa niin yleistä, että se suosittelee laitoksille vaihtoehtoisten ratkaisujen etsimistä väkivaltakokemusten välttämiseksi. Valtaa voidaan käyttää myös

yksilöiden oikeuksien asianajoon. Tästä näkökulmasta on kiinnostava se lapsiuhritutkimuksen havainto, jonka mukaan Suomessa lastensuojelulaitoksessa tai perhehoidossa olevat lapset kertoivat kokevansa vähemmän fyysistä väkivaltaa aikuisten taholta kuin kotona vanhempiensa kanssa asuvat. ² Tuloksen mukaan sijaishuollossa on onnistuttu vähentämään lasten kokemaa, aikuisten taholta tulevaa väkivaltaa, mutta sitä ei ole täysin poistettu sijaishuollostakaan. Tarvitaankin varmuutta siitä, että lastensuojelun valtaa käytetään oikein ja että vallalla saavutetaan asioita, jotka ovat lapsen edun ja oikeuksien mukaisia. Huostaanotto, sijaishuoltoon sijoittaminen ja sijaishuolto ovat syvälle vanhempien ja lasten oikeuksiin kajoavia toimenpiteitä. Jos lapselle on sijaishuollosta enemmän haittaa kuin hyötyä, on kysyttävä, miten voisimme nykyistä paremmin varmistaa huostassa olevien lasten oikeuksien toteutumisen ja miten korvaavia ratkaisuja olisi löydettävissä huostaanotolle. Lastensuojelusta käytävä keskustelu ja lastensuojelun kehittämissuuntien puntarointi voivat omalta osaltaan tehdä näkyväksi lastensuojelun vallan ja oikeuksien kysymyksiä ja olla vaikuttamassa

siihen, että toimitaan lasten oikeuksien puolesta eikä niitä vastaan.

Toistaiseksi tietoon pohjautuva keskustelu lastensuojelun tilasta ja kehittämissuunnista on ollut vaikeaa lastensuojelua koskevan tiedontuotannon vähäisyyden ja sattumanvaraisuuden vuoksi. Käytössä on hyvin vähän tietoa esimerkiksi siitä, mistä lastensuojelun suurissa asiakasmäärissä on kyse tai mitä lastensuojelun asiakkuudesta seuraa lapsille ja perheille lyhyellä ja pitkällä aikavälillä. Tarvitaan ajankohtaista keskustelua siitä, miten tietoon pohjautuvaa lastensuojelun päätöksentekoa, suunnittelua ja asiakastyötä vahvistetaan. ●

Tarvitaan ajankohtaista keskustelua siitä, miten tietoon pohjautuvaa lastensuojelun päätöksentekoa, suunnittelua ja asiakastyötä vahvistetaan.



Sattuma ja markkinat haastamassa pysyvyyden periaatetta

Yksityisten laitosten määrä on suuri: yksityiset palveluntuottajat kattavat nyt 70 prosenttia sijaishuollon palveluista.

Nyt puhutaankin jo perustellusti sijaishuoltomarkkinoista.

● Lastensuojelun avohuollon asiakkaaksi tulee vuosittain enemmän lapsia kuin sieltä poistuu. Sama koskee huostaanottoja. Esimerkiksi vuonna 2007 otettiin 2 289 lasta huostaan ja 824 lapsen huostassapito lopetettiin. Hieman yli puolet (56 %) huostassapidoista päättyi lapsen tullessa täysi-ikäiseksi (3). On siis hyvin tarpeellista tarkastella sitä, mitä lastensuojelun asiakkaaksi ottamisen jälkeen tapahtuu.

Huostaanotosta tiedetään, että valtaosa niistä tehdään asianosaisten suostumukseen pohjautuen. Tuore selvitys (4) valottaa, että tahdonvastaisia huostaanottoja tehdään ennen kaikkea murrosikäisten kohdalla. Sijaishuollosta puolestaan tiedetään, että yhä enemmän lapsia sijoitetaan laitoksiin. Vuonna 2007 kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista 8 095 oli sijoitettuna laitokseen, 2 676 perheryhmäkotiin tai vastaavaan ja 5 526 perhehoitoon. Viime vuosien kehityslinjassa nimenomaan perhehoidon osuus on vähentynyt. Samanaikaisesti yksityisten laitosten määrä on suuri: yksityiset palveluntuottajat kattavat nyt 70 prosenttia sijaishuollon palveluista. Nyt puhutaankin jo perustellusti sijaishuoltomarkkinoista. (5) Sijaishuoltopaikat moninaistuvat, erikoistuvat, tuotteistavat toimintaansa ja ehkä kilpailevatkin keskenään tuottaessaan palveluita lastensuojelulle. Sijaishuoltomarkkinoiden synty ja vahvistuminen ovat tärkeitä asioita keskusteltavaksi osana suomalaisen lastensuojelun ja yhteiskuntapolitiikan kehityslinjoja. Esimerkiksi Matti Marttunen (6) on herättänyt sijaishuoltomarkkinoiden erityisen eettisen kysymyksen siltä osin, että yhteiskunta sijoittaa myös vastoin asianosaisten tahtoa huos-

taanotetut yksityisiin laitoksiin. Samalla hän hämmästelee yksityisten laitosten ja huostaanottojen lukumäärän kasvun samanaikaisuutta.

Lastensuojelulaki (417/2007) edellyttää lapsen tarpeisiin nähden parhaan mahdollisen sijaishuoltopaikan valintaa (50 §). Yksittäisten lasten kannalta sijaishuoltopaikan löytyminen voi kuitenkin perustua tarpeettoman usein sattumaan: tarjolla olevat sijoituspaikat määrittävät silloin lapsen sijoituspaikan valintaa enemmän kuin lasten tarpeet.

Yksittäisten lasten kannalta sijaishuoltopaikan löytyminen voi kuitenkin perustua tarpeettoman usein sattumaan: tarjolla olevat sijoituspaikat määrittävät silloin lapsen sijoituspaikan valintaa enemmän kuin lasten tarpeet.

Toistaiseksi Suomessa on käyty erittäin vähän asiantuntijakeskustelua sijaishuoltopaikan ja lasten tarpeiden ja oikeuksien välisestä suhteesta. Sijaishuoltopaikan valintaa käsittelevää tutkimusta ei juuri ole. Sijoitettavien yksiköiden ja kuntien välillä on todennäköisesti suuria eroja siinä, miten valintaa tehdään. Eroja voi olla jo pelkästään lapsen iän huomioonottamisesta: joissakin



Sijaishuoltopaikan valinta sekä sen pysyvyys/ vaihtuvuus ovat tärkeitä ja välttämättömiä asioita arvioitavaksi silloin, kun puhutaan sijoitetun lapsen kasvuolosuhteista.

kunnissa pienet lapset sijoitetaan ehdottomasti perhehoitoon, toisissa pienten lasten sijoittamista ei ole erityisesti ohjeistettu. Vaikka perhehoidon ensisijaisuudesta pienten lasten kohdalla ollaan varsin yksimielisiä, käytännössä toimitaan toisin. Vuotta 2003 koskevan vertailevan tutkimuksen mukaan Suomi kuuluu niihin eurooppalaisiin maihin, jotka sijoittavat paljon alle 3-vuotiaita lapsia laitoksiin (7).

Tarkkaa valtakunnallista tietoa siitä, kuinka kauan lapset viettävät sijaishuollossa, ei ole. Ainoa laaja sijoituksen kesto ja sijoituspaikkojen vaihtelua käsittelevä tutkimus on vuodelta 1992. Pienimuotoisia paikallisia tutkimuksia on tehty sen jälkeen. Esimerkiksi Tampereella, Hämeenlinnassa, Porissa ja Tampereen seutukunnissa vuonna 2007 lakkautetut huostassapidot (yhteensä 85) olivat kestäneet keskimäärin seitsemän vuotta (8). Näiden lasten keskimääräinen ikä ensimmäisen huostaanoton aikana oli ollut 9,9 vuotta. Seitsemän vuotta lapsuudesta on pitkä aika. Keskimäärin lapset olivat seitsemän vuoden sijaishuoltojakson aikana olleet kolmessa eri sijaishuoltopaikassa. Toistuva kasvuympäristön vaihdos kahden vuoden välein vastaa todennäköisesti heikosti käsitystämme siitä lasten kasvuolosuhteiden turvallisuudesta ja pysyvyydestä, jota lastensuojelussa pyritään saamaan aikaan.

Sattuman ja markkinoiden osuus tulee minimoida päätettäessä yksittäisten lasten lasten-

suojelusta. Esitämme tässä puheenvuorossa, että sijaishuoltopaikan valinta sekä sen pysyvyys/ vaihtuvuus ovat tärkeitä ja välttämättömiä asioita arvioitavaksi silloin, kun puhutaan sijoitetun lapsen kasvuolosuhteista. Ei kuitenkaan ole riittävää tarkastella vain sijaishuoltopaikkaa, vaan tarvitaan moniulotteisempaa näkemystä pysyvyyttä ja turvallisuutta tuottavista tekijöistä. Sijaishuoltopaikka on lapselle ennen kaikkea se arjen koti, jonka aikuisten varassa on lapsen mahdollisuus pitää yhteyttä omiin vanhempiinsa ja läheisiinsä. Sijaishuoltopaikassa eletty aika on iso osa lapsen elämää iloineen ja suruineen. Lapsen kannalta katsottuna ei ole kyse ”kodin ulkopuolella olemisesta” tai ”sijaisjärjestelystä” – kyse on lapsen elämästä ja kodista tässä ja nyt. Käsite sijaishuoltopaikka tavoittaa hyvin heikosti tämän näkökulman (9).

Jaotteleme kasvuolosuhteiden pysyvyyden tarkastelun neljään ulottuvuuteen: sijoituspaikan, sosiaalisten suhteiden, tukitoimenpiteiden ja työntekijäsuhteiden pysyvyyteen. Jaottelua on inspiroinut tutkimuskatsaus, jossa on tarkasteltu lastensuojelun pysyvyyttä ja jatkuvuutta koskevaa, englannin kielellä julkaistua tutkimusta (10). Tutkimuskatsaus osoittaa, että lasten kasvuolosuhteita ja niiden pysyvyyttä ja turvallisuutta tarkasteltaessa on perusteltua kiinnittää huomio sijoituspaikkaan ja sijoituksen pysyvyyteen mutta se ei yksinään riitä kattamaan pysyvyyden ja turvallisuuden laajaa teemaa. ●

Tarvitaan pysyvä ja turvallinen sijoituspaikka

Turvallisten ja pysyvien ihmissuhteiden ja kasvuympäristön merkitys on huostaanotetulle lapselle erityisen suuri, koska hänellä on usein jo sijaishuollon alkaessa ollut taustallaan epävakaita ihmissuhteita ja kasvuolosuhteita.

● Suomessa huostaanotto on luonteeltaan viimesijainen ja väliaikainen. Viimesijaisuutta kuvaa se, että valtaosa lastensuojelusta toteutetaan avoimuutona. Silti huostaanottojen määrä on suuri. Huostaanoton väliaikaisuus on osaltaan tukenut suhtautumista sijaishuoltoon väliaikaisena ratkaisuna. Siitä huolimatta huostassapidot kestävät vuosia. Sijaishuolto paikan pysyvyys ja sen lapselle tarjoaman arjen ja suhteiden pysyvyys eivät ole olleet lastensuojelun toiminnan keskiössä. Sijaishuolto paikat vaihtuvat joidenkin lasten kohdalla hyvinkin usein. Lapsen elämää siirrellään paikasta toiseen. Vaihtoja ei tapahdu ainoastaan laitoshuollossa vaan myös perhehoidossa.

Lapsen sijoittamisen tueksi tarvitaan perusteellinen tutkimus, jossa lapset läheisineen ja sijaishuoltotahot tulevat kuulluiksi.

Lapsen sijoittamisen tueksi tarvitaan perusteellinen tutkimus, jossa lapset läheisineen ja sijaishuoltotahot tulevat kuulluiksi. Tietoa tarvitaan, jotta pystyttäisiin ennakoimaan sijoitukseen liittyviä riskejä, arvioimaan lapsen sijaishuolto paikan sopivuutta jo sijoitusvaiheessa ja tarjoamaan sijaishuollon yksiköille riittävää ammatillista tukea tilanteissa, joissa voimavarat eivät tunnu riittävän

haasteellisen lapsen hoidon jatkamiseen. Tarkkaa selvitystä tarvitaan, koska huostaan otettujen lasten tarpeet voivat olla hyvin erilaisia. Jotkut tarvitsevat ennen kaikkea turvallista arkea, jotkut turvallisen arjen lisäksi erityistä tukea, hoitoa ja kasvatusta. Siksi sijaishuolto paikkoihin kohdistuvat odotuksetkin ovat erilaisia. Lapsen tarpeet voivat myös vaihdella lapsen sijaishuollossa eletyn ajan kuluessa. Tavoitteena tulisi olla, että sijaishuolto paikat voisivat muuttua lapsen tarpeiden mukaan ilman, että lapsen tarpeiden muutos merkitsisi lapselle elämän siirtymistä jälleen toiseen paikkaan.

Turvallisten ja pysyvien ihmissuhteiden ja kasvu ympäristön merkitys on huostaanotetulle lapselle erityisen suuri, koska hänellä on usein jo sijaishuollon alkaessa ollut taustallaan epävakaita ihmissuhteita ja kasvuolosuhteita. Mitä useampia muutostilanteita lapsi kohtaa, sitä enemmän lapsen selviytymiskyky joutuu koetukselle. Sijoituspaikan muutos irrottaa lapsen siitä arjen ympäristöstä, jossa hän on siihen saakka ollut. Koulunkäynti, aloitettu terapia tai alkanut kaverisuhte saattaa keskeytyä lapsen kannalta ikävällä tavalla. Uudessa sijaishuolto paikassa lapsi joutuu aloittamaan monta asiaa uudelleen uusien ihmisten kanssa. Joissakin tilanteissa sijaishuolto paikan muutos voi olla selvästi lapsen edun mukaista. Näin on etenkin tilanteissa, joissa sijaishuolto paikka ei vastaa lapsen tarpeisiin tai joissa lasta kohdellaan huonosti. Suomesta puuttuu kattava tutkimuksellinen tieto siitä, miten lapsia kohdellaan sijaishuolto paikassa. Ongelmia voidaan jossakin määrin välttää paneutuvalla sijaishuolto paikkavalinnalla

ja – tuella. Kaikkia muutostilanteita ei voida kuitenkaan sulkea pois: sijaisperheen elämäntilanne voi esimerkiksi sairauden vuoksi muuttua niin, että lapsen sijoitusta ei ole tarkoituksenmukaista jatkaa siellä tai lapsen tilanne muuttuu niin merkittävällä tavalla, että hänen tarpeisiinsa vastaa paremmin joku muu sijaishuoltopaikka.

Lastensuojelulain hengen mukaisesti huostassapidon aikana viranomaisten ratkaisujen tulee, huostaanoton väliaikaisesta luonteesta johtuen, edesauttaa perheen yhdistämistä ja lapsen palauttamista kotiin. Laki ei mahdollista Suomessa pysyvää huostaanottoa. Laissa edellytetään perheen jälleenyhdistämismahdollisuuksien arviointia aina asiakassuunnitelmaneuvoittelujen yhteydessä vähintään kerran vuodessa (4, 30 §§). Pahimmillaan tämä voi tarkoittaa lapsen tulevaisuuden ja elämän katkolla oloa kerran vuodessa. Lastensuojelun päätöksenteossa on löydettävä oikeudenmukainen tasapaino huostassapidon jatkamiseen ja päättämiseen kohdistuvien intressien välillä. Sijoitetun lapsen ja hänen vanhempiensa intressit voivat olla joskus vastakkain: toinen osapuoli toivoo huostassapidon jatkamista, toinen päättämistä. Myös lastensuojelun ammattilaisten näkemykset voivat olla keskenään

erilaisia. Lapsen edun toteutumisen arviointi tällaisissa tilanteissa on vaativaa asiantuntijatyötä, jossa tulee ottaa huomioon erilaiset asianosais- ja asiantuntijanäkemykset ja ennakoita ratkaisujen vaikutuksia lapsen ja perheen myöhemmässä elämässä.

Nykyinen lastensuojelulaki edellyttää, että huostaanoton lakkauttamista harkittaessa lapsen ja häntä sijaishuollossa hoitaneiden henkilöiden kiintymyssuhteen laatua arvioitaisiin (47 §). Tämä on merkittävä haaste asiantuntijatyölle ottaen huomioon sijoitettujen lasten erilaiset kehitysvaiheet, ikä, elämänhistoria ja muut ominaispiirteet sekä heidän erilaiset sosiaaliset ja kulttuuriset taitonsa ja siteensä niin sijaishuoltopaikassaan kuin muissa sosiaalisissa suhteissaan. Teoreettinen asiantuntemus ja menetelmien hallinta kiintymyssuhteen arvioinnissa on suurelta osin lastensuojelun ulkopuolella lähinnä lastenpsykiatrian ja kehityspsykologian piirissä. Vahva intressi on ollut pienten lasten ja heidän vanhempiensa välisen suhteen arvioinnissa. Haaste on edellä mainitun asiantuntemuksen soveltamisessa muun muassa nuorisoiäisten, huostaanotettujen enemmistön, huostassapidon lakkauttamisen arviointiin. Valtaosa heistä on sijoitettu lastensuojelulaitoksiin, jolloin kiintymyssuhdetta tulee arvioida laitoshenkilökunnan ja nuoren välisenä suhteena? Lastensuojelussa tehdään vuorovaikutuksen havainnointia monenlaisin menetelmin, mutta on kysyttävä, riittääkö se kyseisessä tilanteessa ja mikä painoarvo sille olisi annettava lapsen etua arvioitaessa. Laki ei edellytä, että huostassapitoa lopetettaessa arvioitaisiin biologisten vanhempien ja lasten kiintymyssuhdetta. Lain mukaan ainoastaan tulee ottaa huomioon lapsen ja vanhempien välinen kanssakäyminen. Riittääkö tämä?

Lapsen kannalta on tärkeää nähdä sosiaalisten suhteiden ja verkostojen kokonaisuus.



Lapsen kannalta on tärkeää nähdä sosiaalisten suhteiden ja verkostojen kokonaisuus. Ne ovat tärkeitä koko sijaishuollon aikana ja erityisesti silloin, kun lapsi on ollut sijoitettuna muuhun kuin kotikuntaansa ja palaa täysi-ikäiseksi tultuaan kotipaikkakunnalleen. Muutoin voidaan olla tilanteessa, jossa lapselle ainut tuttu henkilö on jälkihuollon työntekijä.

Vähäiset, paikallisesti toteutetut analyysit alakäisten lasten huostassapidon lakkauttamisesta antavat viitteitä siitä, että huostassapidon lakkauttamiseen on ryhdytty selvästi sellaisissa tilanteissa, joissa lapsen ja perheen tilanteessa on tapahtunut merkittäviä muutoksia ¹¹. Jatkossa onkin tärkeää käydä entistä enemmän keskustelua siitä, millaisissa tilanteissa huostassapidon lakkauttamista tulisi harkita ja miten sen perusteita tulee selvittää. Samoin on käytävä periaatteellista keskustelua siitä, millaisissa tilanteissa olisi tarkoituksenmukaista esittää pysyvää huostaanottoa jo alkuvaiheessa tai siirtyä väliaikaisesta huostaanotosta pysyvään huostaanottoon.

Suomen lainsäädäntö poikkeaa sijaishuolto-paikan ja -muodon pysyvyyden osalta Ruotsin, Norjan ja Islannin tilanteesta. Samoin kuin Suomessa Ruotsissa on korostettu huostaanoton väliaikaisuutta ja pyrkimystä tukea lapsen kotiin palaamista. Vuonna 2003 lainsäädäntöä muutettiin tilanteen pysyvyyden parantamiseksi siltä osin, että lapsen oltua sijoitettuna samaan sijaisperheeseen kolmen vuoden ajan, on selvítettävä, olisiko lapsen edun mukaista siirtää lapsen huoltajuus sijaisvanhemmille. Ruotsissa yleisimmin käytetty sijaishuoltomuoto on sijaisperhe.

Norjassa läänin sosiaalilautakunta voi päättää, että huostaan otetun lapsen vanhemmilla ei ole lainkaan oikeutta tavata lasta, ja viime kädessä erottaa vanhemmat lapsen huoltajuudesta, jolloin läänin sosiaalilautakunta voi lastensuojelulain mukaisesti antaa luvan lapsen adoptoimiseen. Lupa voidaan antaa, jos vanhemmat ovat pysyväisluonteisesti kykenemättömiä hoitamaan lastaan tai lapsi on niin kiintynyt häntä hoitaviin ihmisiin ja asuin-ympäristöönsä, että hänen siirtäminen aiheuttaisi

vakavia ongelmia, adoptio on lapsen edun mukaista ja adoptiovanhemmuutta hakevat henkilöt ovat olleet lapsen sijaisvanhempia ja osoittaneet olevansa sopivia kasvattamaan lasta omana lapsenaan. Norjassa sijaisperhe on yleisin huostassa olevien lasten sijoituspaikka. Myös Islannissa lapsen tilanteen pysyvyyttä on pyritty turvaamaan lastensuojelulaissa säätämällä mahdollisuus pysyvään huostaanottoon, huoltajuuden siirtämiseen sijaisvanhemmille ja 12 kuukauden määräajalla, jonka aikana vanhempi tai 15 vuotta täyttänyt lapsi ei voi hakea huoltajuuden palauttamista takaisin vanhemmille.

Adoptiota käytetään monessa maassa lastensuojelun toimenpiteenä. Sen vahvuutena pidetään ratkaisun pysyvyyttä. Lapsen tarvitsemaa kasvuolosuhteiden ja ihmissuhteiden pysyvyyttä korostetaan esimerkiksi Yhdysvalloissa toimintaohjeilla, joiden mukaan ratkaisuun pitäisi päätyä mahdollisimman pian sijoitustarpeen tultua ilmi, jotta lapsi välttyisi monikertaisilta sijoituksilta ja niiden aiheuttamalta turvattomuudelta ja jotta lapsi pääsisi kiinnittymään adoptioperheeseensä mahdollisimman nopeasti. Itse asiassa lastensuojelun pysyvyyttä koskeva keskustelu liitetäänkin joissakin yhteyksissä juuri kysymykseksi adoptioratkaisun aikataulutuksesta. Adoptiota ei ole toistaiseksi Suomessa käytetty mittavissa määrin lastensuojelussa. Tulevaisuudessa on perusteltua arvioida adoption tarkoituksenmukaisuus tilanteissa, joissa todennäköisyys sille, että lapsi palaa vanhempiensa luokse, on olematon tai hyvin pieni. On kuitenkin muistettava, että adoptio ei itsessään välttämättä ratkaise lapsen tarpeita erityiseen tukeen ja hoitoon, vaikka se voi tehdä lapsen kasvuolosuhteista ja arjen ihmissuhteista pysyviä. Adoptoitukin lapsi voi tarvita erilaista hoidollista ja kasvatuksellista tukea samoin kuin adoptioperhe. Adoptio ei myöskään itsestään selvästi estä sitä, etteikö lapsi voisi joutua jossakin elämäntilanteessa myöhemmin huostaanotetuksi ja sijoitetuksi. Onnistuessaan adoptio voi kuitenkin taata lapselle pysyvät kasvuolosuhteet. ●

Pysyvät sosiaaliset suhteet ja sijaishuolto

Lastensuojelussa pidetään tärkeänä periaatteena sitä, että sijoitetun lapsen ja hänen läheistensä välistä yhteydenpitoa tulisi tukea mahdollisimman paljon.

● Huostaanotto ja sijaishuolto muuttavat aina lapsen ja hänen vanhempiensa ja muiden läheisten välitöntä suhdetta. Arkea ei eletä yhdessä. Sijaishuolto ihmissuhteineen tulee joissakin tilanteissa täydentämään, joissakin tilanteissa korvaamaan lapsen alkuperäisiä läheissuhteita. Lastensuojelu perustuu ajatukseen, että sijaishuollossa lapsella on sekä omat perhesuhteensa että sijaishuolto- paikan ihmissuhteet. Perheen jälleenyhdistämistavoitteen ja huostaanoton väliaikaisuuden vuoksi sijaishuolto- paikan suhteita pidetään väliaikaisempina kuin biologista vanhemmuutta ja siihen kytkeytyviä perhesuhteita. Tärkeänä periaatteena pidetään lastensuojelussa sitä, että sijoitetun lapsen ja hänen läheistensä välistä yhteydenpitoa tulisi tukea mahdollisimman paljon.

Monesti lapsen ja vanhempien yhteydenpito hankaloituu ja vähenee pitkien matkojen tai esimerkiksi vanhemman huonon kunnon vuoksi. Lastensuojelussa tunnetaan myös tilanteita, joissa lapsen ja vanhempien yhteydenpitoa joudutaan rajoittamaan esimerkiksi vanhempien väkivaltaisuuden vuoksi tai joissa vanhempien ja lapsen välinen suhde katkeaa jomman kumman tai kummankin osapuolen toiveesta. Sijaishuollossa kohdataan myös tilanteita, joissa vanhempia

opastetaan olemaan lapsen kanssa ja tutustumaan häneen. Kysymys lapsen läheisten suhteiden pysyvyydestä on sijaishuollossa niin ollen hyvin miulotteinen.

Kun lapsi asuu sijaishuolto- paikassaan, hänellä on erilaisia mahdollisuuksia pysyviin ihmissuhteisiin esimerkiksi seuraavanlaisesti:

- suhteet vanhempiin ja muihin läheisiin säilyvät ja ehkä jopa paranevat sijaishuollon aikana
- suhteet sijaishuolto- paikan aikuisiin täydentävät ja tukevat lapsen suhteita vanhempiensa ja muihin läheisiin
- suhteet sijaishuolto- paikan aikuisiin korvaavat lapsen olemassa olevia suhteita vanhempiin
- suhteet sijaishuolto- paikan muihin lapsiin korvaavat tai täydentävät olemassa olevia suhteita
- lapselle ei rakennu pysyviä suhteita. Sijoitusta edeltäneet suhteet eivät jatku eikä uusia korvaavia suhteita synny.

Lastensuojelu perustuu ajatukseen, että sijaishuollossa lapsella on sekä omat perhesuhteensa että sijaishuolto- paikan ihmissuhteet.



Pahimmillaan elämä sijais-
huollossa voi vaurioittaa ja
katkaista lapsen olemassa
olevia suhteita tuomatta
uusja korvaavia suhteita,
parhaimmillaan taas vahvistaa
lapsen sosiaalisten suhteiden
verkostoa ja hänen luotta-
mustaan muihin ihmisiin ja
myös vanhempiinsa.

Pahimmillaan elämä sijaishuollossa voi vaurioittaa ja katkaista lapsen olemassa olevia suhteita tuomatta uusia korvaavia suhteita, parhaimmillaan sijaishuolto voi vahvistaa lapsen sosiaalisten suhteiden verkostoa ja hänen luottamustaan muihin ihmisiin ja myös vanhempiinsa. Tutkimustietoa aiheesta on niin vähän, että on vaikea ottaa kantaa tutkimustiedon pohjalta siihen, millainen suhdemalli edellä mainituista on yleisin. Vihjeitä on siitäkin, että lapsi voi jäädä sosiaalisissa suhteissaan hyvin yksinäiseksi ja irralliseksi.

Suhteiden mahdollisuudet eroavat jossakin määrin eri sijoitusmuodoissa. Laitoksissa eläneiden lasten vertaissuhteet ja vaihtuvat aikuissuhteet värjyvät suhdemaailmaa enemmän kuin perhehoidossa. Tutkimuksessa on todettu, että laitoksissa rakentuvat vertaissuhteet voivat olla sekä uhka lapselle esimerkiksi hyväksikäytön vuoksi että merkittävä tuki ja kiinnittymisen kohde vertaiskokemusten pohjalta. Sijoitusmuoto ei kuitenkaan määrää itsestään selvästi sitä, pysyvätkö lapsen sosiaaliset suhteet toimivina vai muodostuuko uusia. Tärkeämpää kuin sijoitusmuoto on ihmisten toiminta suhteiden kannattelijoina laitoksissa, sijaisperheissä ja ammatillisissa perhekodeissa. Perhehoito näyttää kuitenkin mahdollistavan pysyviä suhteita laitossijoituksia enemmän. Vaihtuva henkilökunta lastensuojelulaitoksessa

tai ammatillisessa perhekodeissa vaikeuttaa sosiaalisten suhteiden pysyvyyttä mutta yhtä lailla sitä voi vaikeuttaa esimerkiksi lapsen biologisten vanhempien toiveita ja yhteydenpitopyrkimyksiä ymmärtämätön asenne.

Arvioitaessa paikallisesti sosiaalisten verkostojen tilannetta 85 lapsella, joiden huostassapito lakkautettiin vuonna 2007, todettiin, että pääasiassa perhehoidossa varttuneilla lapsilla ja nuorilla myös sijaishuoltopaikka toimi sosiaalisen tuen lähteenä kun taas pääasiassa laitoksissa varttuneilla sijaishuoltopaikalla tällaista roolia ei ollut. Sosiaalityöntekijöiden arvioiden mukaan sosiaaliset verkostot olivat hyvin niukkoja tai jopa puuttuvia etenkin niillä nuorilla, joiden huostassapito lakkautettiin täysi-ikäisyyden pohjalta. Kun huostassapito lakkautettiin sen vuoksi, että huostassa pidon tarve oli päättynyt, olivat lasten sosiaaliset verkostot selvästi vankempia ja laajempia ¹².

Nykyinen lainsäädäntö ohjaa tarkastelemaan lapsen läheissuhteita huostaanottoa valmisteltaessa (32 §). On myös kehitetty työmenetelmiä – esimerkiksi läheisneuvonpito – läheisten asiantuntemuksen liittämiseksi osaksi muodollista lastensuojeluprosessia. Edelleen tarvitaan sellaista työmenetelmäkehitystä ja ajattelutavan muutosta, jossa läheissuhteet laajasti ymmärrettynä otetaan lapsen tueksi ja resurssiksi sijaishuollossa. Ihmissuhteet tulee pääsääntöisesti nähdä resurssina, ei uhkana. Sen rinnalla, että kehitetään normitusta ja käytäntöjä yhteydenpidon rajoittamiseksi sijaishuollossa, tarvitaan normitusta ja ammatillista ajattelua siitä, miten erilaisia suhteiden, verkostojen ja yhteydenpidon muotoja avataan, laajennetaan ja tuetaan. ●

Luottamuksellinen ja pysyvä suhde sijoitetun lapsen ja työntekijöiden välillä

Sijoituspaikan pysyvyyden rinnalla on perusteltua tarkastella myös sitä, miten lastensuojelussa turvataan lapsen ja työntekijöiden välisten suhteiden pitkäkestoisuus.

● Lapsen kanssa työskentelevien työntekijöiden pysyvyys on yksi lastensuojelun kriittinen tekijä. Huostaanotto ja sijaishuolto muuttavat aina lapsen suhteita tämän vanhempiin ja muihin läheisiin. Lastensuojelun työntekijät ja sijaishuollon toimijat ovat lapsen elämän uusia aikuisia. Työntekijöiden on pidettävä lapsesta huolta ja kasvatettava lasta. He ovat myös päätöksentekijöitä, jotka vaikuttavat ratkaisuillaan merkittävästi lapsen elämään. Esimerkiksi lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän työllä on suuri merkitys sille, miten huostaanottoasiaa hoidetaan ja millaiseen ratkaisuun päädytään sijaishuoltopaikan valinnassa. Prosessin ja luottamuksellisen suhteen rakentuminen vie pitkään. Sijoituspaikan pysyvyyden rinnalla on siksi erikseen perusteltua tarkastella sitä, miten lastensuojelussa turvataan lapsen ja

työntekijöiden välisten suhteiden pitkäkestoisuus. Samaa viestiä ovat välittäneet lastensuojelussa varttuneet lapset: lapsen pitää voida luottaa työntekijään ja työntekijällä pitää olla riittävästi aikaa lapsen kanssa työskentelyyn ja luottamuksen rakentamiseen. Jokainen uusi työntekijä, jolle pitää esitellä itsensä, asiansa ja historiansa, käynnistää uudenlaisen tutustumisen.

Suomessa kysymys lasten ja lastensuojelutyöntekijöiden suhteiden pysyvyydestä on ajankohtainen ja ongelmallinen. Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus on suurta, mikä tuo sosiaalityöhön jatkuvuuden ja pysyvyyden puutteen aineksia, vaikeuttaa asiakastyötä ja kuormittaa asiakasperheitä ja työyhteisöjä. Työn sisällön kehittämisen sijasta työpanosta kuluu uusien työntekijöiden perehdyttämiseen. Monessa kunnassa ei ole yhtään pätevää lastensuojelun sosiaalityöntekijää tai heitä ei ole riittävästi vastaamaan kaikista asiakasprosesseista. Tilanne on vaikeutunut viime vuosina asiakasmäärien kasvun myötä. Tutkittaessa vuonna 2006 avohuollon asiakkaaksi tulneiden lasten tilannetta paikallistutkimuksessa runsas vuosi

Jokainen uusi työntekijä, jolle lapsen pitää esitellä itsensä, asiansa ja historiansa, käynnistää uudenlaisen tutustumisen.



asiakkaaksi tulon jälkeen, vain yhdellä neljänneksellä työntekijä oli pysynyt samana.¹³ Työntekijöiden vaihtuminen tuo työhön katkoksisuutta ja tiedon siirtämisen ja keräämisen tehtävät vievät aikaa varsinaiselta asiakkaan kanssa tehtävältä työltä. Laki kuitenkin tukee vahvasti lapsen oikeutta tavata riittävästi sosiaalityöntekijäänsä ja keskustella itseään koskevista asioista (29, 53 §§).

Pula pätevistä lastensuojelutyöntekijöistä palautuu pitkälti siihen, että etenkin sosiaalityöntekijöitä on pitkään koulutettu tarvetta vähemmän. Sosiaaliohjaajien rooli lastensuojelussa on merkittävä; toistaiseksi ei ole kuitenkaan ollut esillä sosiaaliohjaajapulaa. Lastensuojelun työntekijöiden vaihtuvuus on puolestaan kiinnostavan ristiriitainen asia: monissa tutkimuksissa on todettu, että lastensuojelussa tehtävä työ koetaan merkitykselliseksi ja haastavaksi. Alalta poisvaihtaminen liittyykin enemmän työtä tukevien rakenteiden puutteisiin kuin itse työhön. Vaativa työ vaatii riittävää ja jatkuvaa erityisosaamista vahvistavaa koulutusta, työnohjausta, työyhteisön tukea ja johtamista. Työntekijöiden vaihtuvuutta voidaan estää kehittämällä työn tukea ja työn ehtoja muun muassa kohtuullistamalla asiakasmääriä ja takaamalla riittävä erityisosaaminen. Nämä ovat erityisen tärkeitä nuorten, vasta alalle tulleiden työntekijöiden kohdalla.

Lastensuojelutyö on psyykkisesti raskasta. Asiakkaiden elämäntilanteet ovat rankkoja ja koskettavat työntekijöiden omia tunteita. Sosiaalityöntekijöiden on mentävä riittävän lähelle asiakasta auttaakseen mutta heidän on kyettävä myös riittävästi etäännyttämään, jotta ammatillisuus ja työkyky säilyisivät. Asiakasjonon toisessa päässä ovat murrosikäistensä kanssa pulassa olevat, epätoivoisesti apua hakevat vanhemmat, joiden avuntarpeeseen

Sosiaalityöntekijöiltä puuttuu monesti tärkein sosiaalityön resurssitekijä, jota tarvitaan asiakkaan tilanteeseen paneutumiseen ja luottamuksellisen asiakassuhteen luomiseen ja se on riittävä aika.



ei voida vastata riittävästi perinteisillä keinoilla. Toisessa päässä ovat pikkulapsiperheet, joiden arkielämä päivä- ja ateriarytmeineen on ylösalaisin. Mitä tehdä, kun vanhemmat itse eivät näe tilanteen vakavuutta lapsen kannalta eivätkä halua apua? Riittämättömyyden tunne ja vastustuksen kanssa työskentely ovat arkipäivää lastensuojelun sosiaalityössä. Sosiaalityöntekijöiltä puuttuu monesti tärkein sosiaalityön resurssitekijä, jota tarvitaan asiakkaan tilanteeseen paneutumiseen ja luottamuksellisen asiakassuhteen luomiseen ja sen on riittävä aika. Jos luottamuksellisen asiakassuhteen syntyminen ei mahdollistu, miten käy asiakkaan tarpeista lähtevän, vaikuttavuutta tavoittelevan lastensuojelutyön? Miten lapsi voi luottaa, että hänen asioitaan hoidetaan hyvin, jos hän ei tiedä vaihtuvien sosiaalityöntekijöidensä nimiä tai hän ei saa sosiaalityöntekijään yhteyttä monista yhteydenottoyhteyksistä huolimatta tai jos sosiaalityöntekijä tuntee hänet vain papereiden pohjalta, joita tämä ei ole ehkä kiireen vuoksi ehtinyt edes lukea?

Lapsen pysyvää suhdetta lastensuojelussa toimiviin aikuisiin ei tule rajata vain lastensuojelun sosiaalityöntekijöihin tai -ohjaajiin. Sijoitus kodin ulkopuolelle voi merkitä muutosta koulussa ja päiväkodissa ja siinä yhteydessä vaihtuvat myös lapsille yleensä merkitykselliset aikuistoimijat koulussa ja päiväkodissa. Jos sijoituspaikka vaihtuu, vaihtuvat usein myös nuo tahot. Sama koskee lapsen suhteita hoitaviin tahoihin esimerkiksi psyykkisten ongelmien tai oppimisvaikeuksien yhteydessä.

Ajoittain esitetään, että sijoitetuilla lapsilla on sellaisia erityisongelmia, joiden vuoksi lapsen hoito tulee siirtää toisille, erityisongelmaa erityisesti hallitseville tahoille. Tällaiset muutokset merkitsevät aina suhteen katkoa ja uuden suhteen opettelua. Vaikka sijoitetuilla lapsilla voi olla monia merkittävästi kuormittavia ja traumatisoiviakin kokemuksia ja ne edellyttävät asiantuntevaa ja erityistä hoitoa, pitää jatkossa arvioida aiempaa tarkemmin se, miten näihin tarpeisiin vastataan ilman lapsen ja työntekijöiden välisten suhteiden

Pysyvien työntekijäsuhteiden tai muiden pysyvien suhteiden korostuksessa pitääkin siksi aina olla varmuus siitä, että pysyvyys tuo myös turvallisuutta lapselle.

muutosta. Islantilainen ”lasten talo” – lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tutkimiseen keskitetty erityisyksikkö – on yksi sovellutus siitä, miten lapsen ja työntekijöiden välisten suhteiden määrää minimoidaan ja suhteen pysyvyys maksimoidaan huolimatta siitä, että työssä vaaditaan erityistä asiantuntemusta monilta aloilta. Mallia tulisi kehittää lastensuojeluun laajemminkin.

Entä jos pysyvä suhde ei olekaan turvallinen suhde lapselle tai perheelle? Kansainvälisessä lastensuojelukeskustelussa on 1990-luvulta alkaen ollut esillä lapsia hyväksikäyttävät tai muutoin asemaansa väärinkäyttävät työntekijät. Tapaukset ovat liittyneet ensisijaisesti sijaishuoltoon ja siinä laitoshuoltoon, mutta väärinkäytöksiä on koettu myös esimerkiksi lasten suojelutarpeen arvioinnissa. Suomessa tällainen keskustelu ja ilmitulleiden väärinkäyttötilanteiden määrä ovat olleet toistaiseksi vähäisiä. Ei ole kuitenkaan mitään syytä olettaa, etteikö myös suomalaisessa lastensuojelussa toimittaisi väärin lapsia ja vanhempia kohtaan. Sijaishuolto on niin intiimi ja intensiivinen, ristiriitojen ja vallankäytön alue, että esimerkiksi väkivalta eri muodoissaan on mahdollista. Pysyvien työntekijäsuhteiden tai muiden pysyvien suhteiden korostuksessa pitääkin siksi aina olla varmuus siitä, että pysyvyys tuo myös turvallisuutta lapselle. ●

Lapsen kehitystä tukevien toimenpiteiden pysyvyys sijaishuollossa

Sijoitetuilla lapsilla on usein erityisiä tuentarpeita oppimisessa ja kehityksessä. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää siihen, että riittävää tukea on olemassa ja että tuki on riittävän jatkuvaa ja pysyvää.

● Pitkällä aikavälillä tarkasteltuna suomalaisen lastensuojelun palvelut ovat laajentuneet merkittävästi. Lastensuojelupalvelujen toimivuus ja ongelmat vaihtelevat kuitenkin alueittain maan eri osien välillä ja kunnittain. Myös lastensuojelussa olevien lasten lukumäärässä on merkittäviä kuntakohtaisia eroja: esimerkiksi lasten avohuollon asiakkaana oli vuonna 2007 enimmillään 16 prosenttia ko. kunnan lapsista ja pienimmillään 0,2 prosenttia¹⁴. Palvelujen saatavuuden ja laadun vertailua vaikeuttaa se, että lastensuojelun tarvekin vaihtelee eri puolilla Suomea.

Huolestuttavaa on, että lapsiperheiden taholta tulee viestiä siitä, etteivät he koe saaneensa tarvitsemaansa apua toistuvista pyynnöistään huoli-

Huolestuttavaa on,
että lapsiperheiden
taholta tulee viestiä siitä,
etteivät he koe saaneensa
tarvitsemaansa apua
toistuvista pyynnöistään
huolimatta.

matta. Perhettä on ehkä ohjattu palvelupisteestä toiseen, sosiaalihuollosta terveydenhuoltoon ja päinvastoin. Lopputuloksena on voinut syntyä tilanne, jossa perhe on avun saamisen sijasta huomannut jonottavansa samanaikaisesti useisiin eri palveluihin. Nykyisessä palvelujen järjestämistavassa on riskinä, että perheille apua tarjoaviin toimipisteisiin syntyy ylikuormitustilanne, päällekkäistä työtä tehdään eri toimialoilla, resurssit tuntuvat riittämättömiltä suhteessa asiakasmääriin ja jonotusajat muodostuvat liian pitkiksi suhteessa perheiden avuntarpeisiin. Voimavaroja hukkaantuu ja voidaan päätyä tarpeettomaan lastensuojelukeskeisten ja laitospuotoisten palvelujen käyttöön.

Sijoitetut lapset puolestaan elävät tavallista lapsuutta ja nuoruutta yhtä lailla kuin ei-sijoitetut lapset. Esimerkiksi harrastusten kehitystä tukevaa merkitystä ei tule sivuuttaa sijoitetunkaan lapsen kohdalla. Itse asiassa harrastuksilla – olivat ne sitten taideilmaisua, tietokonepelejä, liikuntaa, partiota tai muuta sellaista – voi olla keskeinenkin lapsen selviytymistä tukeva tehtävä. On tärkeää turvata lapsen kehitystä myös tämänkaltaisten ”tavallisten” toimintojen avulla. Koska sijoitetuilla lapsilla on usein erityisiä tuentarpeita oppimisessa ja kehityksessä, huomiota tarvitaan siihen, että riittävää tukea on olemassa ja että tuki on riittävän jatkuvaa ja pysyvää. Tällä hetkellä on monissa yhteyksissä esillä, että sijoitetut lapset samoin kuin heidän vanhempansa jäävät tarpeettoman usein ilman tarvitsemaansa palvelua ja tukea.

Mielenterveyden häiriöt ovat sängen yleisiä si-
joitetuilla lapsilla. Lapsi voi olla asiakkaana sekä
lastensuojelussa että terveydenhuollossa. Lasten-
suojelulaki edellyttää lapsen tarvitseman hoidon
järjestämistä (15 §). Hoidon saatavuudessa si-
jaishuollossa oleville lapsille on ollut vuosikausia
ongelmia, vaikka hoidon saatavuutta on pyritty
turvaamaan hoitotakuuta koskevilla säännöksil-
lä. Tämän vuoksi lapsia on jouduttu hoitamaan
heidän sairauksistaan huolimatta pelkästään las-
tensuojelun avohuollon tukitoimin tai huostaan-
otettuna lastensuojeluyksiköissä. Samasta syystä
johtuen psyykkisesti sairaat lapset ovat joutuneet
jonottamaan hoitoa yli lain salliman rajan. Ter-
veydenhuollon ja lastensuojelun yhteistyössä on
kiinnitettävä huomiota siihen, että psyykkisesti
sairaana lapsen hoito järjestetään ensisijaisesti ter-
veydenhuollon toimesta.

Perheiden kokemukset esimerkiksi siitä, että
lapsen käytösongelmiin on haettu apua ja loppu-
tuloksena on ollut yllättäen huostaanotto, eivät
ole harvinaisia. Kenties vasta sijaishuollon aika-
na lapselle on tehty tarvittavat terveydenhuollon
tutkimukset ja todettu lapsella olevan esimerkiksi
neurologinen sairaus tai kehitysvammaisuus, jon-
ka hoitona huostaanotto ja sijaishuolto on täysin
väärä. Huostaanotto on voitu lakkauttaa, mutta
perheiden turvallisuudentunne on romahdutet-
tu ja yhteiskunta on tuottanut perheelle pysyvät
arvet. Lapsen ja hänen tilanteensa tarkka ja mo-
nipuolinen tutkimus olisi todennäköisesti estänyt
huostaanoton ja ohjannut lapsen nopeammin tar-
koituksenmukaisiin palveluihin. ●

Perheiden kokemukset
esimerkiksi siitä, että lapsen
käytösongelmiin on haettu
apua ja lopputuloksena on
ollut yllättäen huostaanotto,
eivät ole harvinaisia.



Muutoksia tarvitaan...

Siinä, miten lastensuojelussa onnistutaan turvaamaan lapselle pysyvät kasvuolosuhteet, on edellä havaittu monia ongelmia kuten:

- Sijaishuollossa olevien lasten lukumäärä on korkea kansainvälisesti tarkasteltuna. Lasten ja lapsiperheiden universaalit palvelut ja lastensuojelun ensisijaisina palveluina pidetyt avohuollon tukitoimenpiteet eivät poissulje huostaanottoja ja sijaishuoltoa.
- Sijoituspaikan valinta voi perustua enemmän sattumaan kuin lapsen tarpeisiin.
- Yksittäisellä lapsella voi olla monia sijoituksia ja sijoituspaikan muutoksia.

Monista puutteellisuuksista huolimatta lastensuojelu myös onnistuu tukemaan lapsen turvallisuutta ja pysyvyyden kokemuksia. Tästä on tuotettava jatkossa entistä enemmän tietoa näkyviin. Koska kuitenkin pysyvyyttä ja turvallisuutta uhkaavia ja vaurioittavia tekijöitä on edelleen lastensuojelussa, on tärkeää pyrkiä poistamaan tai ainakin vähentämään niitä. Muutenhan ei voida puhua lastensuojelusta lapsen edun toteuttajana.

Seuraavilla sivuilla kuvaamme keskeisiä muutosalueita.

Tarkastelu etenee niin, että ensin esitellään lasten ja lapsiperheiden asemaan yleisesti vaikuttavia toimenpide-ehdotuksia samoin kuin erilaisissa kuormittavissa ja vaikeissa olosuhteissa elävien tukea ja palveluja koskevia ehdotuksia. Sen jälkeen siirrytään lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun kehittämistä koskeviin ehdotuksiin.

Tärkeimmät ehdotukset on koottu vetoomuksiksi. Lukijan tehtäväksi jää tarkemman toimeenpanosuunnitelman laatiminen omassa taustayhteisössään.

- Sijaishuollon järjestelyt voivat estää pysyvien suhteiden muodostumista ja ylläpitoa.
- Lastensuojelun työntekijöiden ja lasten väliset suhteet voivat olla katkoksellisia ja siksi ne eivät ole välttämättä luottamuksellisia ja turvallisia.
- Lastensuojelun erityisosaaminen voi olla vähäistä ja satunnaista.
- Lastensuojelussa tarvittavat, lasta ja perhettä tukevat toimenpiteet ovat satunnaisesti, vääräaikaisesti tai epätarkoituksenmukaisesti saatavilla.
- Sijoitettujen lasten vanhemmat voivat saada tarvitsemiaan palveluita satunnaisesti tai eivät lainkaan.
- Lastensuojelua koskeva tutkimus on vähäistä ja satunnaista edellä käsiteltujen teemojen osalta eikä tutkimuspohjaista lastensuojelun arviointia tai kehittämistä ole juuri mahdollista tehdä.

Lapsiperheiden ja lasten hyvinvointia tuettava koko yhteiskunnassa

Lastensuojelun erityistehtävät tulee ottaa huomioon palvelujärjestelmän rakenteellisissa muutoksissa.

Hyvä yhteiskunta-, perhe- ja lapsipolitiikka vähentää tarvetta lastensuojeluun.

Lastensuojelun ongelmien näkeminen pelkästään lastensuojelun työntekijöiden ammatillisina heikkouksina tai vanhempien ja lasten yksilöllisinä ominaisuuksina ei kehitä lastensuojelua eikä saa aikaan tarvittavia muutoksia

Lapsiperheille ja lapsille on taattava riittävä tuki. Vanhempien mahdollisuus toimia vanhempana tulisi ottaa paremmin huomioon työelämässä. Lapsiperheköyhyys tulee poistaa. Perheiden arjen palveluiden tulee olla laadukkaita ja riittäviä. Paneutumista ja sitoutumista lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan! Eri tehtävissä työskentelevien tulee muistaa, että tulee tukea vanhemmuutta, kun vanhempi sairastaa, uupuu työstä, irtisanotaan tai käyttää päihkeitä haittaavasti.

Tällöin tulisi toimia ehkäisevästi ja kokonaisvaltaisella otteella.

Yhteiskunnallista keskustelua lastensuojelusta olisi käytävä moniäänisesti. Lasten ja lapsiperheiden palveluita tulee kehittää kansalaislähtöisesti.

Lastensuojelun keinoja varmistaa lapsen turvalliset kasvuolosuhteet tulee tarkastella sekä osana laajempaa yhteiskunta-, perhe- ja lapsipolitiikkaa että erityisenä lastensuojelun ja lastensuojelupolitiikan teimana. Tarvitaan sekä yleisiä että erityisiä toimenpiteitä. Lapsiperheiden ja lasten asemaa yleisesti koskettavien palveluiden tehtävänä on vahvistaa lasten ja lapsiperheiden hyvinvointia ja osaltaan estää sitä, ettei tarvetta lastensuojeluun syntyisi.

Yhteiskunnallinen tasa-arvo, taloudellinen toimeentulo, työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen sekä riittävät ja laadultaan tarkoituksenmukaiset palvelut ja tukitoimet ovat sen ytimessä, kun vaikutetaan lapsiperheiden hyvinvointiin. Niiden kautta vaikutetaan myös lastensuojeluun: hyvin toimivat palvelut vähentävät jossakin määrin lastensuojelun tarvetta.

Kun Heikki Hiilamo¹⁵ analysoi kodin ulkopuolelle tehtyjen sijoitusten kehitystä valtakunnallisella tasolla 1990-luvulta alkaen erilaisten riskitekijöiden valossa, hän totesi kasvun olleen yhteydessä toimeentulon ongelmien ja päihdeiden käytön kasvuun. Huomionarvoista on kuitenkin se, että kaikki taloudellinen niukkuus tai kaikki päihdeongelmat eivät johda lastensuojelutarpeeseen. Yleisellä tasolla ne ovat kuitenkin sellaisia riskitekijöitä, joita tulisi vähentää. Esimerkiksi lapsiperheiden toimeentulo-ongelmien lisääntyminen ja suoranainen köyhyys näkyvät lastensuojelussa paitsi taloudellisena huono-osaisuutena myös vaihtoehtojen vähytenä, elämän yksitoikkoistumisena ja tyhjistyminen ja tulevaisuuden suunnitelmien puuttumisena. Lastensuojelun sisältä katsottuna lapsiperheköyhyyden poistaminen tulisi olla koko yhteiskuntaa sitova tavoite.

Meneillään oleva palvelurakennemuutos on mahdollistanut sosiaali- ja terveystalouden järjestämisen aikaisempaa monimuotoisemmalla tavalla. Miten lastensuojelun palveluille ja muille lapsille ja perheille tarkoitetuille palveluille on käynyt ja käy tulevaisuudessa näissä rakennemuutoksissa? Lastensuojelu ei ole koskaan ollut kunnallisen politiikan lippulaiva ja varmasti on syytä

olla huolissaan jatkossakin siitä, millaisen paikan lastensuojelu saa erilaisten elämänkaarimallien ja ihmisten keskimääräisen elämänsäajan mukaan asetetuissa palvelulinjauksissa. Millaisissa rakenteissa valtakunnallista palvelujen kehittämistä on viisainta tehdä tulevaisuudessa, jotta palvelujen monimuotoisuus, riittävyys, saatavuus ja hyvä laatu voitaisiin taata tukeva tarvitseville lapsiperheille ja sijaishuollossa oleville lapsille asuinpaikasta ja sijoituspaikasta riippumatta?

On perusteltua arvioida yhä uudestaan niiden tahojen toimintaa, jotka kohtaavat lapsia, vanhempia ja perheitä. Koulun ja päivähoidon vaikutusmahdollisuuksista on keskusteltu vilkkaasti ja korostettu muun muassa kasvatuskumppanuuden tärkeyttä vanhempien tukemisessa. Nuorisotyön rooli on yhtä lailla tunnustettu niin ehkäisevänä kuin tukevana toimijana. Lastensuojelulaki edellyttää lasten huomioimista aikuisille suunnatuissa palveluissa (10 §). Tämän vuoksi on tärkeää tunnistaa esimerkiksi erikoissairaanhoidon, terveyskeskusten ja työterveyshuollon rooli lasten ja perheiden hyvinvoinnin tukemisessa. Niiden toimipisteissä tavataan suuri osa suomalaisten lasten vanhemmista ja hoidetaan heidän terveystensä liittyviä asioita. Vanhemman terveys vaikuttaa lapsen hyvinvointiin merkittäväällä tavalla. Millaista puheeksiottoa toteutetaan esimerkiksi terveyskeskusten ja työterveyshuollon potilasvastaanotoilla työssään uupuneiden, masennuksesta tai muista mielenterveyden häiriöistä, vakavista pitkäaikaissairauksista tai päihdeongelmista kärsivien vanhempien kanssa? Voisiko olla saatavilla esimerkiksi kirjallista materiaalia vanhemmille vanhemmuudesta silloin, kun vanhempi itse sairastaa vakavasti? Olisiko mahdollista tarjota vertaistukiryhmiä työuupuneille, jotka ovat myös vanhempia? Kannustetaanko vanhempia hakemaan muuta apua perheen asioissa? Ja onhan varmasti matalan kynnyksen palveluita tarjolla lapsille, nuorille ja vanhemmille?

Tärkeä haaste ratkaistavaksi tulevaisuudessa on myös se, mitkä palvelut edellyttävät lastensuojeluasiakkuutta ja mitä palveluita olisi tarkoituksen-

mukaista tarjota ilman lastensuojeluasiakkuutta. Vaarana on, että lapsiperheiden ja lasten arjessa kokemat ongelmat ja palvelutarpeet tulkitaan lastensuojelua vaativiksi ongelmiksi pelkästään siksi, että heille ei ole muuten tarjottavissa palvelua. Kotipalvelu on tästä yksi ajankohtainen ja paljon keskustelua herättänyt esimerkki. On tarkoituksenmukaista lisätä palveluvalikkoa niin, että lastensuojeluongelmiin liittyvä perhetyö erotetaan tavallisesta perheiden arjen yllättävissä tilanteissa tarvitsemasta tuesta. Samalla on kehitettävä käytäntöjä, joissa jälkimmäisen kaltainen palvelu olisi saatavissa ilman lastensuojeluasiakkuutta. Ylipäänsä palvelujärjestelmän kehittämisessä on varmistettava yleisten lapsiperheiden ja lasten sosiaalipalvelujen toimivuus, saatavuus ja laatu, jotta palvelutarpeiden turhaa lastensuojellistamista ei tapahtuisi. Lastensuojelulain on vahva velvoite järjestää palveluja eri toimialoilla lastensuojelun asiakkuutta ehkäisevässä tarkoituksessa (3a §).

Lastensuojelulain edellyttämä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma (12 §) on erinomainen mahdollisuus koota paikallinen näkemys lapsiperheiden, lasten, lastensuojelun sekä käytettävissä olevien yleisten ja erityisten toimenpiteiden tilasta ja suunnata toimintaa. Tulevaisuudessa nähdään, kuinka vahvaksi ohjauksen välineeksi suunnitelma nousee. Se edellyttää tuekseen riittävää tiedontuotantoa lasten ja lapsiperheiden tilanteesta ja siihen vaikuttavista asioista. Kunnallisella ja paikallisella tasolla vaikutetaan vahvasti myös siihen, että kansalaisille tarjolla olevat julkiset ja yksityiset palvelut kokonaisuudessaan toteuttavat lastensuojelun yhtä keskeistä ydintehdävää – vanhempien tukemista kasvatustehtäväsä – ja tarjoavat riittävää apua oikea-aikaisesti. ●

Kuormittavissa tilanteissa elävien lasten ja perheiden saatava tarvitsemiaan palveluja

Perheiden ja lasten elämää kuormittavat tilanteet, kriisit ja konfliktit tulee ottaa aktiivisen tuen kohteiksi.

Osuva tuki estää lastensuojelun tarvetta! Tietoisuutta tulee lisätä lastensuojelun ja muiden palveluiden erilaisesta tehtävästä. Lapsiperheiden ja lapsuuden pulmia tulee ratkaista myös muualla kuin lastensuojelussa.

Mielenterveysongelmien erityisvaatimukset lapsiperheiden elämäntilanteissa tulee tiedostaa. On tunnistettava myös väkivallan, köyhyyden ja muiden vastaavien perhettä ja lapsuutta kuormittavien tekijöiden vaikutus ja kehitettävä muutostyön välineitä. Toimivat työkäytännöt ja välineet tulee voida vakiinnuttaa osaksi palveluita. Asioiden ratkaisemiseksi tarvitaan moniasiantuntijuutta.

Ymmärryksen sosiaali-, terveys- ja kasvatustalvelujen yhteisistä asiakkaista tulisi johtaa nykyistä laajempaan yhteisvastuun ottamiseen ja käytännön tasolla tapahtuvaan yhteistyöhön lapsiperheiden ja lasten palvelujen järjestämisessä. Tämä tarkoittaa käytännössä, että palveluketjun osat, joiden tukea asiakasperhe tai lapsi tarvitsee, ottavat yhteisen vastuun palveluprosessista, tekevät yhteistyötä tuentarpeen arvioinnissa, laativat asiakkaan toiveet huomioiden suunnitelman, jossa he sopivat työnjaosta, ja toteuttavat suunnitelman yhteistyössä asiakkaan kanssa. Toteuttamisessa tulisi päästä sellaiseen tulokseen, jossa asiakkaalla on vain yksi asiakasprosessi, johon kukin palveluketjun osa liittyy tarpeen mukaan ja tarpeellisen pituiseksi ajaksi. Näin asiakkaan siirtely palvelusta toiseen jonottamiseen vähenisi. Palveluntuottajien yhteisvastuun toteuttaminen kansalais-, asiakas- ja lapsilähtöisesti – ei palvelujen tai sen asiantuntijoiden ehdoilla – vaatii rakenteiden muutoksen rinnalla suurta ajattelu- ja toimintatavan muutosta. Asiakkaiden itsemääräämisoikeus ja mahdollisuus määritellä itse palveluja on lähtökohta tukemisen onnistumiselle.

Eri yhteyksissä on tuotu esiin, että lastensuojelun asiakasmäärien kasvun taustalla on osaltaan se, että palvelujärjestelmä toimii lastensuojeluun työntävästi. Palvelujen saanti edellyttää asiakkaistumista lastensuojeluun. Tällaisen kehityksen tarkoituksenmukaisuutta on arvioitava kriittisesti. On välttämätöntä laajentaa ja vahvistaa sellaisia tukitoimenpiteitä, jotka tukevat lapsia ja lapsiperheitä kuormittavissa tilanteissa ilman yhteyttä lastensuojeluun silloin, kun tilanne ei ole lastensuojelullinen. Vanhempien mielenterveysongelmissa, erotilanteissa, huoltoriidoissa, nuorten tekemissä rikoksissa tai arvaamattomassa ja rajussa käyttäytymisessä, jatkuvissa toimeentulovaikeuksissa tai perheen sisäisessä väkivallassa voi olla tarve lastensuojelulliseen väliintuloon. Niin ei kuitenkaan aina ole. Rajankäynti ei ole aina selvää eikä asioiden kehityskulkuja voi täysin ennakoida, mutta silti on tärkeää, että tunnistetaan se, että ongelmallisia tilanteita ei ratkaista vain lastensuojelussa.

Vanhemman psyykinen sairaus on lapsen

kasvun ja kehityksen riskitekijä¹⁶. Vaikutuksen vakavuus on yhteydessä siihen, miten sairaus heikentää, vääristää tai estää vanhempaa toimimasta vanhempana. Vanhemman psyykinen sairaus on eri vaiheissa erilaista, ja sillä on merkitystä, millaisessa kunnossa vanhempi on ollut lapsen eri kehitysvaiheissa. Psykkisesti sairaiden vanhempien lasten huomioiminen on edelleen puutteellista terveydenhuollossa, eikä mielenterveyden häiriöitä tunnisteta riittävästi lastensuojelussa. Mielenterveyden häiriöstä, esimerkiksi masennuksesta, aiheutuvaa toimintakyvyn alenemista saatetaan pitää vanhemman avuttomuutena ja kyvyttömyytenä. Perhetyötä kohdennetaan perheeseen vanhemmuuden puutteiden korjaamiseksi ja vanhemmalle annetaan esimerkiksi ohjausta kodin- ja lastenhoidossa. Tulokset ovat huonoja, jos perusongelma – mielenterveyden häiriö – jää kokonaan hoitamatta.

Terveydenhuollon ja sosiaalihuollon välinen yhteistyö on edelleen puutteellista. Lapsen tai vanhemman mielenterveyshoidon keskeyttämistä lastensuojelun asiakkuuden aikana tapahtuu. Vaihtoehtona pitäisi olla hoitojen jatkaminen yhteistyössä. Vanhemman psyykkisen häiriön korjaantuminen ei paranna lapsen ja vanhemman vaurioitunutta suhdetta. Pelkkä aikuispsykiatrinen hoito ei riitä, ellei vanhemmuutta oteta hoidossa huomioon ja tueta sitä¹⁷. Sosiaalisten ongelmien korjaaminen sosiaalityön keinoin ei hoida vanhemman mielenterveysongelmaa ja poista lapsen kasvuolojen riskejä. Tämän vuoksi kiinteä yhteistyö sekä aikuisten että lasten mielenterveyspalvelujen ja lastensuojelun välillä on välttämätöntä.

Tarvitaan lapsilähtöisen mielenterveystyön kehittämisen jatkamista. Jo kehitetyt työmenetelmät tulisi saada nykyistä huomattavasti laajempaan käyttöön, ja niiden rinnalle tulisi kehittää työmallia erityisesti aikuisten mielenterveyshoidossa. Lapsilähtöinen mielenterveystyö aikuispsykiatriassa tarkoittaa sitä, että parannetaan asiakkaana olevan vanhemman lasten tuentarpeen tunnistamista ja tuen antamista. Vanhempaa au-

tetaan hoidon aikana näkemään oman käyttäytymisensä vaikutusta lapseen. Tätä varten aikuisten mielenterveyspalveluissa on kehitettävä lasten tuentarpeen tunnistamiseen, lasten auttamiseen ja vanhemmuuden tukemiseen helposti käyttöön otettavia työkaluja. Lapsilähtöisen mielenterveystyön toteutuminen lastensuojelussa edellyttää mielenterveystyön ja muun terveydenhuollon osaamisen lisäämistä lastensuojelussa. Psykiatristen sairaanhoitajien ja toimintaterapeuttien tarve lastensuojelun avohuollossa ja sijaishuollossa kiinteänä osana asiakasprosessia on ilmeinen, jotta psykiatrista apua tarvitsevat vanhemmat ja lapset löydetään ja että heidän tarvitsemansa tutkimukset ja hoito järjestyvät.

Nykyisten toimialarajoja ja asiantuntemusalueita ylittävät ja yhdistävät yhteistyömallit tulisi luoda palvelujärjestelmään pysyviksi ja jatkuvasti monitahoisen arvioinnin pohjalta kehittyviksi toiminnoiksi. Mielenterveyden rinnalla vastaanvankaltaisia malleja tarvitaan muille toimialoille.

Avio- ja avoerojen yhteydessä on tarpeellista vahvistaa herkistymistä lapsen asemalle ja luoda lasta tukevia – ei suinkaan välttämättä lastensuojeluun kuuluvia – tukikäytäntöjä. Huoltoriitojen kohdalla riitojen ratkaisu, osapuolia tasapuolisesti kohteleva sovittelu ja lasten kokemusten huomiointaminen kaipaavat edelleen käytäntöjen kehittämistä. Kouluvaikeuksien ratkaiseminen lapsen oppimista ja kouluyhteisöön kuulumista tukevalla tavalla on tärkeää. Esimerkkejä voisi jatkaa pitkään. Perheissä elettyjä ristiriitoja asianmukaisesti tasoittelevat toimenpiteet tukevat omalta osaltaan lapsen kasvuolosuhteiden pysyvyyttä. ●

Lasten asioita asianajavan lastensuojelun vahvistaminen luo pysyvyyttä

Lapsi ja perhe tarvitsevat heidän tarpeisiinsa vastaavia, yksilöityjä tukitoimenpiteitä. Kuntien palveluvalikkoa tulee laajentaa asiakkaiden tarpeiden mukaisesti. Avohuollon tukitoimenpiteiden aktiivinen ja moniääninen arviointi ja kehittäminen tulee nostaa keskiöön.

Lasten ja perheiden erilaisuuden, tarpeiden ja osallisuuden tunnistaminen on tärkeää.

Nuorille tulee kehittää omaa avohuoltoa.

Perhekuntoutuksen mahdollisuus tulee turvata kaikille lastensuojeluperheille.

Sosiaalisen verkoston kannatteleva voima tarvitaan tuen lähteeksi.

Lastensuojelun sosiaalityössä on oltava mahdollisuus paneutuvaan työskentelyyn lapsen, nuoren ja perheen kanssa.

Sosiaalityön mitoituksista tulisi päättää kansallisella tasolla kuntia velvoittavasti.

Riittävä sosiaalityön koulutus ja osaaminen on varmistettava.

Lastensuojelun osaamisvalmiudet on varmistettava sosiaalialan perus-, erikoistumis- ja täydennyskoulutuksessa. Avohuoltoon erikoistuminen tulisi olla mahdollista.

Lastensuojelun tuntemusta tulee lisätä kaikkien lasten ja lapsiperheiden kanssa työskentelevien koulutukseen.

Avohuollon tärkeyttä korostava lastensuojelu tulee muuttaa käytännöksi, jossa tukitoimenpiteiden kirjo on laaja, palveluiden laatu korkea ja lapsia ja perheitä ohjataan niiden pariin oikeissa tilanteissa. Kehittämällä menetelmiä ja välineitä, jotka tukevat perheitä, lapsia ja nuoria erityisissä ongelmatilanteissa, estetään huostaanoton tarvetta. Tämä edellyttää monenlaisia asioita: riittävää määrää, riittävän monipuolisesti osaavia työntekijöitä, perheiden, lasten iän, ja tarpeiden erilaisuuksille herkistyvien palveluiden kirjoa ja sellaista toimintakulttuuria, jossa palveluita ja asiakkaiden tarpeita ja odotuksia arvioidaan jatkuvasti ja saatetaan ne vuoropuheluun keskenään. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä tulee olla mahdollisuus ajankäytöllisesti kantaa vastuunsa lapsesta huolella ja paneutuen. Lapsen asioita asianajavassa lastensuojelussa lapsen ja/tai perheen tarpeet määrittävät palvelua sen sijaan, että olemassa olevien palveluiden ja tukitoimenpiteiden kautta lähestytään lapsen ja/tai perheen tarpeita – lapsen ja perheen tuki edellyttää heidän tarpeisiinsa räätälöityä tukea kuten laki edellyttää (11§). Lastensuojelun tehtävänä on sekä tarjota ja välittää noita palveluita että raivata niille tilaa paikallisesti.

Edellä sanotun voisi tiivistää asiantuntijatyön osalta muotoiluksi: lastensuojeluun erikoistumista tarvitaan, jotta avohuolto kehittyisi. Tämä tarkoittaa erilaisia koulutuksellisia ratkaisuja: alan peruskoulutuksen jälkeen tarvitaan lastensuojeluun erikoistavaa täydennys- ja jatkokoulutusta. Lastensuojelun moniulotteisuuden vuoksi pitää myös varmistaa, että lastensuojeluun perehdytään jo peruskoulutuksen aikana sosiaalialan ja sosiaalityön koulutuksen lisäksi erilaisissa kasvatusalan, terveydenhuollon ja oikeusalan peruskoulutuksessa. Saattaa olla perusteltua kehittää lastensuojelun avohuoltoon erikoistumista, sillä tällä kentällä ollaan esimerkiksi sijaishuoltoa laajemmin tekemisissä erilaisten sosiaalisten verkostojen ja lasten ja perheen arjen toimijoiden parissa, mikä vaatii erityisiä taitoja ja niiden joustavaa soveltamista. Yhtäläillä avohuollossa tarvitaan erikoistunutta

osaamista esimerkiksi intensiivisessä perhetyössä, perhekuntoutuksessa ja nuorten ja/tai perheiden kriisiytyneiden tilanteiden ratkaisemissa.

Avohuollossa kohdataan monenlaisia elämänilmiöitä. Pienen vauvan hoidon laiminlyönti virittää erilaisia palveluita kuin 16-vuotiaan itsetuhoinen ja norminvastainen käyttäytyminen. On ajankohtaista arvioida, tulisiko avohuoltoa eriyttää ikäperustaisesti asiakkaiden tarpeiden, tarvittavan osaamisen, palveluiden ja verkostojen erilaisuuden vuoksi. Eriyttäminen todennäköisesti vahvistaisi spesifiempien palveluiden kehittämistä. On yleisesti tunnettua, että avohuollossa on tapana ”seurata” asioiden kehittymistä silloin, kun lastensuojelullisen tuen tarve on melko vähäinen tai hahmottomaton. Seuraaminen voi olla monessa tilanteessa perusteltua ja siihen voi liittyä suurta ammatillista viisautta. Tärkeää on kuitenkin, että lapset eivät unohtuisi avohuoltoon seurannan nimissä. Siksi seurannasta on tehtävä mahdollisimman aktiivinen, lapsia ja heidän vanhempiaan osallistava toiminta. Lastensuojelun avohuollon asiakkuus on myös päätettävä silloin, kun seurannalle tai muulle avohuollon toiminnalle ei ole tarvetta.

Puheenvuoroamme on ohjannut ajatus, että lastensuojelussa tarvitaan muutos yksilökeskeisestä tarkastelusta yhteisöpainotteiseen toimintaan. Peräänkuulutamme verkosto- ja suhdetietoisuuden lastensuojelun vahvistamista. Lapsen oikeuksien ja näkökulman tulee olla edelleen keskiössä mutta niitä tulee tarkastella entistä enemmän sosiaalisten suhteiden ja lapsen sosiaalis-kulttuuris-historiallisen yhteisön osana. Lastensuojelussa kohdataan lapsia, joiden lähimmät perhesuhteet voivat olla eri syistä johtuen heikkoja tai väärinkäyttäviä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö lapsella voisi olla pysyvää asemaa monien muiden sosiaalisten suhteiden ja yhteisöjen verkostoissa. Voi olla, että niitä täytyy etsiä ja että ne kaipaavat tukemista ja kannattelua. Heikot ja ongelmalatautuneet perhesuhteetkin voivat ajan myötä muuttua tärkeiksi kiinnittymisen lähteiksi lapselle. Vertaissuhteet saattavat olla syvästi merkityksellisiä, vaikka ne eivät aina vastaisikaan yhteiskunnan yleisiä normeja. Tällaisten siteiden, suhteiden ja verkostojen parissa työskentely kuuluu toivottavasti aiempaa enemmän lastensuojelun avohuollon toimintaan. ●



Sijaishuollon ehkäisevä ulottuvuus näkyviin

Sijaishuollon ehkäisevä luonne on tunnistettava. Sijaishuollolla on ainutkertaisten mahdollisuuksien tukea lapsen ja perheen elämänmuutosta.

Pysyvän huostaanoton tarkoituksenmukaisuus tulee selvittää. Adoption tulisi olla viisas osa lastensuojelua.

Sijaishuoltoa tulee kehittää lasten, ei palveluntuottajien ehdoilla. Sijaishuoltoon ei sovi markkina-ajattelu.

Sattuma ei saa ohjata lapsen sijoitusta. Sijoituspaikan ja lapsen tarpeiden yhteensovittaminen on vaativaa asiantuntijatyötä. Sijoitustyötä ja sen rakenteita on kehitettävä, osaamista on kasattava ja kanavoitava yksittäisten lasten tilanteiden sijoituksen tueksi.

Onnistunut sijoitus voi ohjata yksittäisen lapsen elämän suuntaa merkittävästi. Epäonnistuneet sijoitusratkaisut on voitava keskeyttää ja muuttaa lapsen tarpeiden ja oikeuksien mukaisiksi. Sijaishuoltopaikka tarvitsee myös sosiaalityöntekijän tukea.

Vahvistettava sijoitettujen lasten ja heidän läheistensä mahdollisuuksia kertoa sijaishuollon kokemuksistaan.

Sijoitettu lapsi tarvitsee tukea ja palveluita. Sijoitettukin lapsi käy koulua ja harrastaa – tavallisen lapsuuden ja nuoruuden mahdollisuuksia on tuettava. Sijoituksen pitää avata lapsen kehitysmahdollisuuksia, ei sulkea niitä!

Sijoitus ei saa katkaista lapsen arjen kantavia rakenteita ja suhteita. Sijoitetun lapsen, hänen vanhempiansa ja muiden läheisten oikeutta osallisuuteen ja yhteisöihin kuulumiseen on vahvistettava.

Sijoitetun lapsen vanhempien kanssa on työskenneltävä aktiivisesti. Vanhempien vertaistuelle – myös kriittiselle asianajolle – tulee luoda edellytykset.

Sijaishuoltotyö on vaativaa erityisosaamista. Alalla työskentely edellyttää jatkuvaa koulutusta. Työ vaatii lisäksi jatkuvaa tukea, ohjausta ja myös valvontaa.

● Lasten kasvuolosuhteiden pysyvyyteen vaikutetaan syvästi huostaanotolla ja sijaishuollolla. Aiemmin on eritelty pysyvyyttä eri ulottuvuuksilla. Kaikilla käsitellyillä ulottuvuuksilla tarvitaan perustavanlaatuisia muutoksia sekä rakenteissa, toimenpiteissä ja niihin liittyvässä lainsäädännössä että toiminta- ja ajattelutavoissa.

● Ongelmakohtia on esitelty aiemmin ja seuraavaan on koottu tärkeimmät muutossuunnat. ●



Kohti uudenlaista humanismia lastensuojelussa

Lastensuojelutyön eettinen vaatimus tulee tunnistaa. Lastensuojelussa on mahdollisuuksia tehdä paitsi oikein niin myös väärin. Oikeiden ratkaisujen määrää tulee lisätä huolehtimalla työskentelyn edellytyksistä.

Lasten ja vanhempien oikeuksien tulee olla lastensuojelun lähtökohtia ja työn ohjaavia periaatteita. Ammattieettinen normisto tarvitsee jatkuvaa arviointia ja keskustelua.

Riittävää ammattitaitoa on vaadittava. Myös maallikkokokemuksen ja -osaamisen arvo on tunnistettava osana lastensuojelua. Kummallekin löytyy oma oikea paikkansa!

Kustannustietoisuuden tulee tarkoittaa lastensuojelussa oikeita ja tehokkaita toimenpiteitä huolellisesti ja monipuolisesti arvioidun lapsen ja perheen tarpeen perusteella. Lapsen arvoa ei saa mitata rahassa, toimenpiteiden (huolimattomia) valintoja ja toteutustapoja kylläkin.

- Pysyvyyteen ja lasten kasvuolosuhteisiin vaikuttaminen edellyttää uudenlaista ajattelu- ja toimintatapaa. Keskiössä on, miten nähdään ihmisen mahdollisuus muutokseen sekä julkisen vallan ja sen asiantuntijoiden tehtävä muutoksen tukijoina ja suuntaajina. Lastensuojelu on rakentavaa, ehkäisevää työtä kuormittavissa olosuhteissa elävien lasten ja lapsiperheiden parissa. Olosuhteiden ja elämäntilanteiden kuormittavuus, raakuus tai rumuus ei vie lapsilta, heidän vanhemmiltaan ja muilta läheisiltään oikeutta hyvään elämään ja asiantuntevaan tukeen. Ihmisen arvo pitää olla kaiken toiminnan lähtökohta. ●



Lastensuojelun tiedontuotantoa lisättävä

Lastensuojelun tiedontuotantoa on lisättävä.

Tutkimustietoa tulee hyödyntää asiakastyössä ja sen kehittämisessä ja ohjaamisessa. Työntekijän tulee voida työssään seurata alan tutkimustietoa.

Lastensuojelun perustutkimusta tulee tehdä nykyistä huomattavasti laajemmin. Tilaa on oltava myös kriittiselle tutkimukselle.

Tutkimuksen tulee olla myös lähellä tehtyä ja elettyä lastensuojelua.

Lastensuojelua tulee tutkia monista näkökulmista ja monien tieteiden parissa. Monitieteistä tutkimusta kokoavia rakenteita tarvitaan.

● Suomalaista lastensuojelua on perinteisesti kehitetty enemmän lastensuojelun hallinnon ja lainsäädännön kuin alan tutkimustiedon pohjalta. Lastensuojelua koskeva tiedonmuodostus ja tiedontuotanto ovat vähäisiä, ja niitä on toistaiseksi kytketty vain varsin vähän lastensuojelutyön ja sen menetelmien kehittämiseen ja tukemiseen. Tarvitaan lastensuojelun perustutkimusta, jossa alan teoreettista pohjaa vahvistetaan monitieteellisesti. Lastensuojelu on kulttuurij- ja aikaspesifiä ja siksi tarvitaan laaja-alaista ja perusteellista – ja jatkuvasti täydentyvää – ymmärrystä suomalaisen lastensuojelun, perhe-elämän, lapsuuden ja nuoruuden ominaispiirteistä ja kehityslinjoista. Perustutkimus tukee lastensuojelun käytäntöön kytkeytyvää tiedontuotantoa ja toisin päin: lastensuojelun käytännön tulee jatkuvasti olla esittämässä perustutkimukselle kysymyksiä ja vaatimuksia. Tarvitaan myös tutkimusta kokoavia rakenteita, jotta yksittäisten tutkimusten tieto eri aloilta tulee jaettuun käyttöön ja uusi tutkimus ohjautuisi tiedon katvealueille.

Lastensuojelun tietoa tulee tuottaa osin valtakunnallisesti, osin paikallisesti. Valtakunnallisesti tulee vahvistaa vankkaa perustutkimusta ja tilastotiedon tuotantoa. Nimenomaan paikallisesti voidaan kehittää välittömästi lastensuojelun käytäntöön liittyvää tutkimusta ja tiedontuotantoa. Tutkimuksen pitää olla silloin lähellä elettyä, koettua ja tehtyä lastensuojelua. Sen tulisi kytkeytyä lastensuojelun tekemisen ja rakenteiden kehittämiseen ja arviointiin. Tiedontuotannon painopisteiden ja tapojen arviointi tulisi tehdä monipuolisesti käytännön työntekijöiden, lastensuojelun asiakkaiden, päätöksentekijöiden, tutkijoiden ja muiden relevanttien tahojen näkemyksiä kuullen. Tärkeää on, että tiedontuotannossa näkyy niin yksittäisten ihmisten ja asiakassuhteiden prosessit ja tarinat kuin toimintaa ohjaavien rakenteiden ja periaatteiden analyysi monien muiden teemojen joukossa.

Kehittämällä tiedontuotantoa paikallisesti voidaan löytää myös uudenlaisia keinoja arvioida lastensuojelun toteutumista. Kunnalliseen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan voisi kuulua vuosittain esimerkiksi huostassapidon päättämisen tilanteessa tehty arvio huostassapidosta. Arviota voisivat tehdä niin lapset, heidän vanhempansa ja muut läheiset työntekijöiden rinnalla. Kokemuksessa syntynyt tieto tulee ottaa eri tavoin osaksi lastensuojelun tiedontuotantoa.

Tiedontuotannon vahvistaminen on pitkäjänteistä toimintaa. Kii-reellisesti ja välittömästi tarvitaan kuitenkin tutkimusohjelma, joka antaa ymmärrystä lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ja heidän perheidensä tilanteista ja lastensuojelun käynnistämistä prosesseista. Tarvitaan uudenlaisia käsitteellisiä välineitä kuvaamaan lastensuojelussa kohdattavia ilmiöitä ja prosesseja yhtä lailla kuin aiempaa tarkempaa tilastotietoa lastensuojelusta. Tietoa tarvitaan, jotta lastensuojelun toimia osataan suunnata oikein ja tietoperusteisesti. ●

Lastensuojelun rakenteita kehitettävä

Lastensuojelun erityisosaamista ja valvontaa tukevat rakenteet tulee saattaa kattaviksi. Harkittua keskittämistä tarvitaan.

Lastensuojelulla tulee olla oma paikkansa osana kuntasektorin rakenteellista muutosta.

Lastensuojelun laadun jatkuvaa arviointia tarvitaan.

Laadun tulee perustua kansallisiin laatukriteereihin.

Kansalaiskeskustelua lastensuojelusta tarvitaan.

Lastensuojelu tarvitsee valtakunnallisen vastuunkantajatahon.

Lastensuojelun toteuttaminen perustuu Suomessa hyvin hajautettuun malliin. Kaikkia kuntia koskeva lainsäädäntö toteutuu käytännössä eri tavoin eri kunnissa. Malli on tuttu myös muista Pohjoismaista mutta esimerkiksi Ruotsissa ja Norjassa on myös valtakunnallisia, lastensuojelun toimenpiteitä ohjaavia rakenteita. Suomessakin on tarpeen arvioida kiireellisesti, millaisia erityisesti osaamista tukevia ja valvovia rakenteita tulisi luoda tai nykyisestäään vahvistaa valtakunnallisesti tai muuten kuntia laajemmilla kokoonpanoilla. Tarvetta on ainakin kahdella alueella. Ensinnäkin lastensuojelun toimenpiteiden ja sijaishuoltopaikkojen puolueetonta ja tarkkaa valvontaa ja seurantaan tarvitaan jatkuvasti vahvistamaan kansalaisten luottamusta lastensuojelua kohtaan. Olemassa olevien valitusmahdollisuuksien ja seuranta- ja valvontakäytäntöjen rinnalle tarvitaan lastensuojelun laadun moniäänistä ja moniulotteista arviointia. Valvontaan ja seurantaan voi silloin kytkeytyä myös laatua kehittävä rooli. Toiseksi lastensuojelussa tarvittava erityisosaaminen on myös sellaista, jota ei kaikilta osin voi olettaa olevan kaikissa kunnissa ja siksi tarvitaan uudenlaisia osaamista kasaavia rakenteita. Esimerkiksi lasten sijoittamiseen, sijaishuoltopaikkojen valintaan ja sijaishuollon arkisen laadun ylläpitämiseen liittyvät tehtävät voi olla perusteltua toteuttaa seudullisesti nykysuuntauksen mukaisesti. Vastaavia alueita voi löytyä myös avohuollosta ja jälkihuollosta.

Oleellista lastensuojelun toimenpiteiden rakenteiden kehittämisessä on oltava asiantuntemuksen vahvistaminen. Erityisosaamisen tulee liikkua, ei lasten tai perheiden. Erityisosaamisesta on kannettava erityisesti huolta käynnissä olevassa kuntien rakenteellisessa muutoksessa. Sosiaali- ja terveydenhuollon kokonaisuudessa ja erilaisissa uusissa, elämäntapa- tai lasten ja perheiden hyvinvointikysymyksiä laajasti kokoavissa malleissa on oltava paikka lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun osaamiselle. Osaaminen tulee nähdä moniammatillisena mutta lastensuojelun ongelmien perustavanlaatuisia sosiaalista luonnetta ei tule sivuuttaa. Edelleen tarvitaan keskeisesti sosiaalityön osaamista. Sosiaalityöntekijöiden yliopistollista koulutusta tarvittaisiin nykyistä enemmän.

Lastensuojelun kehittämisessä on lastensuojelujärjestöillä pitkä historia Suomessa. Järjestöjen rooli on edelleen keskeinen. Kunnallisessa lastensuojelussa tapahtuva kehittämissätyö on ollut perinteisesti satunnaisempaa. Viime vuosien osaamisen ja kehittämisen keskittämismratkaisut eivät ole toistaiseksi pystyneet täysin takaamaan sitä, että kokemukset hyvistä työkäytännöistä välittyisivät. Lähivuosien tehtäväksi tulee arvioida, ovatko kokemukset joistakin käytännöistä tai palveluiden rakenteista sellaisia, että ne tulisi ottaa kattavaan valtakunnalliseen käyttöön. ●

”Välittömästi ja pitkällä aikavälillä tarvitaan lasten kasvuolosuhteiden pysyvyyden ja turvallisuuden vahvistamiseksi lastensuojelussa ...

Tarvitsemme ennen kaikkea merkittävää ajattelutavan muutosta. Vaikka lastensuojelu on viimesijainen palvelu lasten ja lapsiperheiden laajojen palveluiden kentällä, tämä ei tarkoita, että sen kehittäminen, resursointi ja arvostus voidaan laiminlyödä. Päin vastoin: lastensuojelua tulee kehittää, siihen tulee panostaa ja sitä tulee arvostaa juuri siksi, että se on erityistä.”



Kirjoittajat



AILA PUUSTINEN-KORHONEN

on perhekuntoutuskeskuksen johtaja Vantaalta. Hänellä on yli 20 vuoden työura lastensuojelun parissa sosiaalityöntekijänä, suunnittelijana ja perhekuntoutuskeskuksen johtajana. Viimeiset kymmenen vuotta hän toiminut lastensuojelun kokoperhehoidon - perhekuntoutuksen- kehittäjänä Kuuselan perhekuntoutuskeskuksessa, jossa on luotu ympärivuorokautiset ja päivämuotoiset perhekuntoutuspalvelut ja täydennetty kuntoutuksen sisältöä kuntoutusprosessiin integroidulla terveydenhuollon erityisosaamisella. Vantaalla perhekuntoutusta toteutetaan ehkäisevänä lastensuojeluna yhteistyössä terveydenhuollon kanssa, avohuollon tukitoimena yhteistyössä avohuollon kanssa ja perheen jälleenyhdistämistyöskentelyä yhteistyössä sijaishuollon kanssa.



TARJA PÖSÖ

on Tampereen yliopiston sosiaalityön professori. Hän on tutkinut lastensuojelua useiden vuosien ajan ja ohjannut aiheeseen kytkeytyviä väitöskirjoja ja muita tutkimuksia. Tutkimusaiheet ja näkökulmat ovat vaihdelleet, mutta yhteistä niille on kiinnostus siitä, mitä lastensuojelu on niin elettyä ja koettuna kuin institutionaalisenä käytäntönä. Myös lastensuojelun, siinä kohdattavien sosiaalisten ongelmien ja niiden tutkimisen tieto ja etiikka ovat kiinnostaneet. Hän on osallistunut moniin lastensuojelun paikallisiin, kansallisiin ja kansainvälisiin kehittämishankkeisiin.

LÄHDEVIITTAUKSET

1. Manninen, Hanna, Santalahti, Päivi & Piha, Jorma (2008) Vanhemman vakava sairaus on yksi lapsen psyykkisen kehityksen riskitekijä. *Suomen Lääkärilehti* 22, 2047–2053; Ungar, Michael (2004) *Nurturing hidden resilience in troubled youth*. Toronto: University of Toronto Press.
2. World Report of Violence against Children in 2006. Geneva: United Nations; Ellonen Noora & Pösö Tarja (2010) Lasten väkivaltakokemukset lastensuojelulaitoksissa ja sijaisperheissä. *Yhteiskuntapolitiikka* 75(1), 34–44.
3. Heino, Tarja (2009) Lastensuojelu – kehityskulkuja ja paikannuksia. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula, Sakari Karvonen & Salme Ahlström (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2009*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 198–213.
4. Hiitola, Johanna & Heinonen, Hanna (2009) Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko. Hallinto-oikeuksien ratkaisut huostaanottoasioissa 2008. Raportti 46. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos; Korpinen, Johanna (2008) Istuntoja institutionaalisen katseen alla: lastensuojelun suulliset käsittelyt hallinto-oikeudessa. *Acta Universitatis Tamperensis* 1322. Tampere: Tampere University Press.
5. ks. kohta 3.
6. Marttunen, Matti (2008) Nuorisorikosoikeus. *Lakimies* 4, 633–636.
7. Mapping the number and characteristics of children under three in institutions across Europe at risk of harm (2006). Birmingham: University of Birmingham.
8. Hiitola, Johanna (2009) Erilaisin eväin huostassapidon jälkeen. *Avauksia* 15. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
9. Eronen, Tuija (2006) Lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle – tuottava investointi vai arkista elämää? *Esikko* 2, 8–10; Laakso, Riitta (2009) Arjen rutiinit ja yllätykset – etnografia lastenkotityöstä. *Acta Universitatis Tamperensis* 1444. Tampere: Tampere University Press.
10. Holland, S., Faulkner, A. & Perez-del-Aguila, P. (2005) Promoting stability and continuity of care for looked after children: a survey and critical review. *Child and Family Social Work* 10, 29–41.
11. Hiitola, Johanna (2009) Erilaisin eväin huostassapidon jälkeen. *Avauksia* 15. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos; Pitkänen, Miia (2008) Yhteiseen elämään. Huostassapidon lopettaminen lastensuojelun toimenpiteenä. *Julkaisematon liseniaatin tutkimus*. Helsingin yliopisto.
12. ks. ed.
13. Huuskonen, Saira & Korpinen, Johanna (2009) Rungas vuosi lastensuojelun avohuollon asiakkuuden alkamisesta: mitä lapsille kuuluu nyt? *Raportteja* 1. Tampere: Pikassos Oy.
14. ks. kohta 3.
15. Hiilamo, Heikki (2009) What could explain the dramatic rise in out-of-home placement in Finland in the 1990s and early 2000s? *Children and Youth Services Review* 31(2): 177–184.
16. Tamminen, Tuula (2008) Vanhemman vakava sairaus on yksi lapsen psyykkisen kehityksen riskitekijä. *Suomen Lääkärilehti* 22, 2023.
17. Söderholm, Annelis, Halila, Ritva, Kivitie-Kallio, Satu, Mertsola Jussi & Niemi Sirkku (toim.) (2004) *Lapsen kaltoinkohtelu*. Duodecim.

LAKIVIITTEET (Lastensuojelulaki 417/2007)

3 a §

Ehkäisevä lastensuojelu

Lastensuojelun lisäksi kunta järjestää lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi 2 luvun mukaista ehkäisevää lastensuojelua silloin, kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana.

Ehkäisevällä lastensuojelulla edistetään ja turvataan lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tuetaan vanhemmuutta. Ehkäisevää lastensuojelua on tuki ja erityinen tuki, jota annetaan esimerkiksi opetuksessa, nuorisotyössä, päivähoidossa, äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa sosiaali- ja terveydenhuollossa.

Kun lapsi on lastensuojelun asiakkaana, edellä 2 momentissa tarkoitettua tukea järjestetään osana avo-, sijais- tai jälkihuoltoa.

4 §

Lastensuojelun keskeiset periaatteet

Lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle:

- 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;
- 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon;
- 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen;
- 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden;
- 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen;
- 6) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan; sekä
- 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.

Lastensuojelussa on toimittava mahdollisimman hienovaraisesti ja käytettävä ensisijaisesti avohuollon tukitoimia, jollei lapsen etu muuta vaadi. Kun sijaishuolto on lapsen edun kannalta tarpeen, se on järjestettävä viivytyksettä. Sijaishuoltoa toteutettaessa on otettava lapsen edun mukaisella tavalla huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä.

10 §

Lapsen huomioon ottaminen aikuisille suunnatuissa palveluissa

Lapsen hoidon ja tuen tarve on selvittävä ja lapselle on turvattava riittävä hoito ja tuki, kun lapsen vanhempi, huoltaja tai muu lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaava henkilö:

- 1) saa päihdehuolto- tai mielenterveyspalveluja tai muita sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja, joiden aikana hänen kykynsä täysipainoisesti huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta arvioidaan heikentyneen;
- 2) on tutkintavankeudessa; tai
- 3) on suorittamassa vankeusrangaistustaan.

11 §

Lastensuojelun järjestäminen ja kehittäminen

Kunnan on huolehdittava siitä, että ehkäisevä lastensuojelu sekä lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaiseksi kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua on järjestettävä tarvittavassa laajuudessa niinä vuorokauden aikoina, joina sitä tarvitaan.

Lastensuojelun on oltava laadultaan sellaista, että se takaa lastensuojelun tarpeessa oleville lapsille ja nuorille sekä heidän perheilleen heidän tarvitsemansa avun ja tuen.

12 §

Suunnitelma lastensuojelun järjestämisestä ja kehittämisestä

Kunnan tai useamman kunnan yhdessä on laadittava lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ja lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi kunnan tai kuntien toimintaa koskeva suunnitelma, joka hyväksytään kunkin kunnan kunnanvaltuustossa ja tarkistetaan vähintään kerran neljässä vuodessa. Suunnitelma on otettava huomioon kuntalain (365/1995) 65 §:n mukaista työsuunnitelmaa laadittaessa.

Suunnitelman tulee sisältää suunnittelukaudelta tiedot:

- 1) lasten ja nuorten kasvuoloista sekä hyvinvoinnin tilasta;
- 2) lasten ja nuorten hyvinvointia edistävästä sekä ongelmia ehkäisevistä toimista ja palveluista;
- 3) lastensuojelun tarpeesta kunnassa;
- 4) lastensuojeluun varattavista voimavaroista;
- 5) lastensuojelulain mukaisten tehtävien hoitamiseksi käytettävissä olevasta lastensuojelun palvelujärjestelmästä;
- 6) yhteistyön järjestämisestä eri viranomaisten sekä lapsille ja nuorille palveluja tuottavien yhteisöjen ja laitosten välillä; sekä
- 7) suunnitelman toteuttamisesta ja seurannasta.

15 §

Terveysthuollon erityiset velvollisuudet

Terveysthuollon ja sairaanhoitopiirin on annettava lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa asiantuntija-apua ja tarvittaessa järjestettävä lapsen tutkimus sekä hoito- ja terapiapalveluja lapselle. Lasten tarvitsemat seksuaalisen hyväksikäytön tai pahoinpitelyn epäilyn selvittämiseen liittyvät palvelut on järjestettävä kiireellisinä.

29 §

Lapsen tapaaminen

Lastensuojelua toteutettaessa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tulee tavata lapsi riittävän usein henkilökohtaisesti. Lapsen henkilökohtaisten tapaamisten järjestämisessä on pyrittävä yhteistoimintaan huoltajan tai muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan henkilön kanssa...

30 §

Asiakassuunnitelma

... Huostaanotettua lasta koskevaan asiakassuunnitelmaan kirjataan lisäksi sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet, erityisen tuen ja avun järjestäminen lapselle, hänen vanhemmilleen, huoltajilleen tai muille lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaaville henkilöille. Lisäksi suunnitelmaan kirjataan, miten toteutetaan lapsen yhteydenpito ja yhteistoiminta lapsen vanhempien ja muiden hänelle läheisten henkilöiden kanssa ja miten samalla otetaan lapsen edun mukaisella tavalla huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä. Huostaanotetun lapsen vanhemmille on laadittava vanhemmuuden tukemiseksi erillinen asiakassuunnitelma, jollei sen laatimista ole pidettävä tarpeettomana. Suunnitelma laaditaan tarvittaessa yhteistyössä muun sosiaali- ja terveysthuollon kuten päihde- ja mielenterveyshuollon kanssa ...

32 §

Lapsen läheisverkoston kartoittaminen

Ennen lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle on selvitettävä lapsen vanhemman, jonka luona lapsi ei pääasiallisesti asu, sukulaisten tai muiden lapselle läheisten henkilöiden mahdollisuudet ottaa lapsi luokseen asumaan tai muutoin osallistua lapsen tukemiseen. Selvittäminen voidaan jättää tekemättä, jos sitä ei asian kiireellisyyden tai muun perustellun syyn vuoksi ole tarpeen tehdä. Lapsen asumista ja sijoituspaikkaa koskeva asia on ratkaistava aina lapsen edun mukaisella tavalla.

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tulee ryhtyä toimenpiteisiin lapsen huollon järjestämiseksi vanhempien välisellä sopimuksella tai tuomioistuimen päätöksellä, jos tätä on lapsen edun kannalta pidettävä aiheellisenä...

47 §

Huostassapidon kesto ja lakkaaminen

Huostaanotto on voimassa toistaiseksi. Kun 40 §:n mukaista huostassapidon ja sijaishuollon tarvetta ei enää ole, 13 §:n 1 momentin mukaan määräytyvän viranhaltijan tulee tehdä päätös huostassapidon lopettamisesta lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmisteltua asian. Huostaanoton edellytysten lakkaamisesta huolimatta huostassapitoa ei kuitenkaan saa lopettaa, jos lopettaminen on 3 momentissa tarkoitettulla tavalla selvästi vastoin lapsen etua.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on arvioitava huostassapidon jatkamisen edellytykset asiakassuunnitelman tarkistamisen yhteydessä, lapsen tai huoltajan hakiessa huostassapidon lopettamista tai kun se muutoin osoittautuu tarpeelliseksi.

Harkittaessa lapsen etua huostassapidon lopettamista koskevassa asiassa on otettava 4 §:n 2 momentissa mainitun lisäksi huomioon sijaishuollon kesto-aika, lapsen ja sijaishuoltoa antavan välillä vallitsevan kiintymyssuhteen laatu, lapsen ja hänen vanhempiensa välinen kanssakäyminen sekä lapsen mielipide...

50 §

Sijaishuoltopaikan valinta

Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee kiinnittää erityistä huomiota huostaanoton perusteisiin ja lapsen tarpeisiin sekä lapsen sisarusuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja hoidon jatkuvuuteen. Lisäksi tulee mahdollisuuksien mukaan ottaa huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen sekä uskonnollinen tausta.

53 §

Tietojen antaminen lapselle ja mahdollisuus keskusteluun

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on huolehdittava siitä, että sijaishuollossa olevalle lapselle selvitetään hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisella tavalla, miksi hänet on otettu huostaan sekä selostettava niitä toimia, joihin hänen asiassaan on ryhdytty tai joihin aiotaan ryhtyä.

Lapselle on järjestettävä asiakassuunnitelmaan tarkemmin kirjattavalla tavalla riittävä mahdollisuus tavata henkilökohtaisesti hänen asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää tai muuta lastensuojelun työntekijää muiden läsnä olematta ja keskustella häntä itseään ja sijaishuollon toteuttamista koskevista asioista.

Puheenvuoron taustalla on havainto siitä, että lastensuojelu ei pysty turvaamaan kaikille sijoitetuille lapsille hyvään lapsuuteen kuuluvaa turvallisuutta ja pysyvyyttä. Aihe on inhimillisesti, yhteiskunnallisesti ja taloudellisesti erittäin ajankohtainen.

Pysyvyyttä ja turvallisuutta tarkastellaan puheenvuorossa huostaan otetun lapsen sijoituspaikan, lapsen sosiaalisten suhteiden, tukitoimenpiteiden ja työntekijäsuhteiden pysyvyyden näkökulmasta.

Puheenvuoroa ohjaa näkemys, että tarvitaan moniulotteista ja asiakas(lapsi) lähtöistä lähestymistapaa lastensuojelun ratkaisujen, toteuttamistapojen ja niiden vaikutusten tarkasteluun ja herkistymistä sille, mikä lapsen asema sijaishuollossa on.

Muutokset, joita tarvitaan osin kiireellisesti, osin pidemmällä aikavälillä, sijoittuvat yhtäältä lasten ja lapsiperheiden yleiseen tukemiseen ja palvelujärjestelmään, toisaalta lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun. Pysyvien kasvuolosuhteiden turvaa on vahvistettava myös laissa.

Miten suomalainen lastensuojelu onnistuu tavoitteessaan lapsen ja nuoren pysyvien ja turvallisten kasvuolosuhteiden vahvistajana? Mikä on lastensuojelun vaikuttavuus yhteiskunnallisesti sekä yksittäisen lapsen ja nuoren kohdalla? Mitkä asiat vaikuttavat lastensuojelun laatuun? Ja mitä tiedämme lastensuojelun laadusta ja vaikuttavuudesta?

Lastensuojelun Keskusliitto, Kuntaliitto ja Lapsiasiavaltuutettu haluavat edistää tällä puheenvuorolla keskustelua suomalaisen lastensuojelun laadusta, vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto

Vaasankatu 2, 40100 Jyväskylä
puhelin (09) 16001
faksi (014) 337 4248
lapsiasiavaltuutettu@stm.fi
www.lapsiasia.fi, www.lastensivut.fi

Lastensuojelun Keskusliitto

Armfeltintie 1, 00150 Helsinki
puhelin (09) 3296 011
faksi (09) 3296 0299
toimisto@lslk.fi
www.lslk.fi

Suomen Kuntaliitto

Toinen linja 14, 00530 Helsinki
puhelin. (09) 7711
faksi (09) 771 2291
kirjaamo@kuntaliitto.fi
www.kunnat.net

ISSN 1798-3991 (painettu)
ISBN 978-952-00-2994-4 (nid.)